

NORDISK
NUMISMATISK ÅRSSKRIFT
1949

NORDISK NUMISMATISK UNION

OM GULDSMED, MØNTMESTER OG BJERGVÆRKSPARTICIPANT JOHAN POST OG HANS UDMØNTNINGER

AF AXEL ERNST

Christian IV var i sine unge år stærkt optaget af reformer i det danske møntvæsen og tog gang på gang sin tilflugt til udlandet, når det gjaldt om at søge nye forbilleder for de danske udmøntninger¹. Af særlig betydning blev i den henseende den diplomatiske mission, hvorpå kongen i foråret 1607 sendte Jacob Ulfeldt og sekretæren i det tyske kancelli, dr. juris Jonas Charisius til Nederlandene for, som det hedder i instruksen af 21. januar 1607, »i den største Stilhed og Hemmelighed« at bevæge de mange skibs- og håndværkere samt »fornemme og rige Købmænd«, som var krigstrætte efter krigen med Spanien og den evige uro, til at udvandre, til at søge et roligere og sikrere hjem i Danmark. Jonas Charisius udfoldede en ikke ringe energi og trådte i forbindelse med et betydeligt antal mennesker, og hans anstrengelser blev da heller ikke forgæves. Blandt disse mennesker var en mand, Hans Fleming (Flemming), som i en i Leiden den 17. marts 1607 udstedt erklæring erkendte at have truffet aftale med Jonas Charisius om, at enten han selv eller en anden navngiven Nederländer skulle rejse til Danmark².

Kort tid efter, nemlig den 28. maj 1607, ansattes en møntmester i Helsingør, den ovennævnte Hans Fleming. I modsætning til de hidtil gældende forhold, hvor kongens møntmester i København, Nicolaus Schwabe, havde udmøntningen på regnskab under renteriet, indtrådte der ved Hans Flemings ansættelse en forandring, idet han blev forpagter af mønten i Helsingør, som han, mod at betale en nærmere fastsat slagskat til kongen, drev for egen regning, der endog gik så vidt,

¹ J. Wilcke: Fra Christian IV's Tid. Breddaler og Sovereign (Numismatisk Forenings Medlemsblad, VI, juni 1923, s. 277-283), jfr. samme: Daler, Mark og Kroner 1481-1914, Kbh. 1931, s. 100-101. - Samme: Løvedaleren fra 1608 (Num. F. Mbl. I, maj 1917, s. 65-77), jfr. samme: Daler, Mark og Kroner, Kbh. 1931, s. 101-114. Samme: Hans Flemming (N. F. Mbl. I, decbr. 1916, s. 15-16).

² J. Wilcke: Christian IV's Møntpolitik 1588-1625 (Kbh. 1919, også som N. F. Mbl. Bd. II), s. 76, herefter blot citeret som Wilcke. - Holland-Danmark. Forbindelserne mellem de to Lande gennem Tiderne. Under redaktion af Knud Fabricius, L. L. Hammerich og Vilh. Lorenzen (Kbh. 1945), Bd. I, s. 64, jfr. II, s. 360. - Om Jonas Charisius, se Dansk biografisk Leksikon IV (Kbh. 1934), s. 603-606.

april s.å. fik han 25 daler i arbejds løn⁶. Yderligere fik Johan Post den 18. december 1606 30 daler for at skære kgl. majestæts og Danmarks riges våben udi en rubin efter hs. majestæts egen anvisning⁷.

Allerede den 26. maj 1595 havde Johan Post som fortjent arbejds løn for kgl. majestæts og Danske riges våben »illumineret«⁸: emaillet, som han havde udført på et låg til et forgyldt kredensbæger, som borgmester, råd og menigheden i Flensborg underdanigst havde skænket kongen, fået udbetalt 4 daler⁸, og i rentemester Enevold Kruses regnskab for tiden 1. maj 1602–1. maj 1603 nævnes han under 26. januar 1603 som leverandør af guldsmedearbejde til kongen, ligesom han senere og endnu i 1618 udfører adskillige guldsmedearbejder til kongen. I rentemesterregnskabet for 1604–1605 står han opført med en særlig indtægtskonto over leverancer, der optages som indtægt i regnskabet, således at han altså har været en særstillet kgl. guldsmed og leverandør. På laugets vegne mødte han sammen med en kollega den 16. juni 1606 hos en bønhas og spurgte ham, med hvilken ret han holdt guldsmedesvende, guldsmedelaug til afbræk⁹. Alt i alt må han således antages at have været en for sin tid ualmindelig dygtig og energisk håndværker, der nød kongens særlige tillid¹⁰, og når valget skulle falde på en gardein – og som sådan benyttedes i datiden almindeligt guldsmede – til den nyoprettede mønt i Helsingør, kunne det vanskeligt falde på en bedre kvalificeret og mere anset mand end Johan Post.

Hans Flemings regnskab for tiden 4. august 1607 – 18. juni 1609 blev kontrolleret, idet prøberingen foretoges af møntmesteren i København Nicolaus Schwabe, Johan Post og Hans Goslar¹¹, begge guldsmede i København, der herom udstedte en attest af 8. juli 1609, hvorefter i hvert fald en del af Flemings mønt synes at have været bedre, end den behøvede at være¹². Johan Post har ved siden af sin virksomhed som gardein ved Flemings mønt fortsat sin private guldsmedevirksomhed i København, og på kongens vegne ses han den 21. april 1609 at have kvitteret for en del af den slagskat, Fleming skulle betale kongen¹³, men kort efter synes han at være fratrukket som gardein, idet Matthias Gudenrath den 26. oktober 1610 nævnes som tilforordnet gardein ved Hans Flemings mønt i

⁶ H. C. Bering Liisberg: Christian den Fjerde og Guldsmedene. Kbhvn. 1929, s. 145. – Hertug Hans var Chr. IV's farbroder, hertug Hans den Yngre af Sønderborg, f. 1545, d. 1622. Iflg. meddelelse fra arkivar P. B. Grandjean kan Chr. IV's segl fra 1596 ikke nu påvises.

⁷ Bering Liisberg l. c. s. 146. Iflg. meddelelse fra museumsinspektør G. Boesen, Rosenborg-Samlingen, findes nu ingen sådan udskåren rubin på Rosenborg.

⁸ Bering Liisberg l. c. s. 145.

⁹ C. Nyrop: Meddelelser om dansk Guldsmedekunst (Kbhvn. 1885) s. 47.

¹⁰ Wilcke s. 111; jfr. Kancelliets Brevbøger 1609–1615 (Kbhvn. 1916), s. 431–32.

¹¹ Hans Goslar, se Bering Liisberg l. c. s. 163 og 170; Sølv l. c. s. 317, Bøje l. c. s. 31; Wilcke s. 80, 83, 95, 111, 123, 153, 183. Kancelliets Brevbøger 1609–1615, s. 757.

¹² Wilcke s. 80, 82–83 og 95.

¹³ Wilcke s. 99–100. I 1609 har Post sammen med Nic. Schwabe prøberet en del guld, som kongen lod Jørgen Prytz og Hans Goslar forarbejde til nye guldfade, Bering Liisberg l. c. s. 163.

Helsingør¹⁴. Måske står dette i forbindelse med, at Johan Post i 1610 var oldermand for guldsmedelaugiet i København¹⁵ og vel derfor vanskeligt kunne afse den fornødne tid til gardeintjenesten i Helsingør.

Til et sådant hverv krævedes i datiden en dygtig og energisk mand, hvilket fremgår af, at guldsmedenes arbejder ofte gav anledning til stærkt kritik. I guldsmedenes skrå fra 1608 tales rent ud om den store falskhed og bedrageri, der gik i svang, »dog hermed ikke alle at være mente«. Guldsmedenes arbejder havde ofte ikke den rette lødighed, ja, man forarbejdede forgyldt kobber og messing »til Bønder og andre uforstandige gemene Folk« og udgav det for forgyldt sølv, hvorfor det pålagdes laugets oldermand at stemple alle guld- og sølvvarer med byens stempel¹⁶. Som oldermand nævnes Johan Post også den 31. marts 1612, da han får betaling for det af guldsmedene i København udførte arbejde ved Christian IV's afdøde dronning, Anna Katrines ligkiste¹⁷. Om Johan Posts anseelse vidner endvidere, at han i 1614 blev broder i Danske Kompagni, der går tilbage til 1447 og endnu lever i det kgl. københavnske Skydeselskab og danske Broderskab¹⁸.

Hans Flemings mønt var i tiden mellem oktober 1610 og juli 1611 flyttet fra Helsingør til et sted »uden for København« : udenfor Østerport. Endnu den 14. maj 1614 afleverede Hans Fleming en sum ny mønt, men den 8. juni 1614 afleverede hans søn, Caspar Fleming, en anden sum, idet hans fader i mellemtiden var afgået ved døden¹⁹. Caspar Fleming drev dog kun mønten »udenfor København« et års tid. Den 16. maj 1615 overtog Johan Post Flemings virksomhed med den beholdning af sølv, såvel kongens som møntmesterens, der forefandtes på mønten, således som det fremgår af et regnskab over Johan Post's mønt for tiden 16. maj 1615 – 18. april 1618, attesteret af Hans Goslar som gardein²⁰.

Medens møntmester Nic. Schwabe som mærke benyttede et kløverblad²¹, Hans Fleming 2 korslagte glødhager over en rose og sønnen Caspar Fleming en roset

¹⁴ Wilcke s. 94 med note 3 og s. III. – Sølvler l. c. s. 318. Om Matthias Gudenrath, se Bering Liisberg l. c. s. 145.

¹⁵ Bøje l. c., s. 28; Sølvler l. c. s. 281; C. Nyrop l. c. s. 139.

¹⁶ Carl Bruun: Kjøbenhavn. I. del (Kbhvn. 1887), s. 595, jfr. s. 247-48 og 347-48.

¹⁷ Bering Liisberg l. c. s. 181.

¹⁸ Bering Liisberg l. c. s. 145. Om Danske Kompagni, se f. eks. H. U. Ramsing i Hist. Medd. f. Kbhvn., 2. rk., 2. bd., s. 453-455.

¹⁹ Wilcke s. 110.

²⁰ Wilcke s. 111.

²¹ I ældre kataloger findes kløverbladet undertiden betegnet som »en lillie«, se f. eks. P. P. Nygaards katalog fra 1780, s. 128-129 nr. 73 og 76-77; Vintmøls katalog (1804), 2. hæfte s. 58-61 nr. 227, 237 b, 241 og 266. – I N.N.Å. 1944, s. 91, har jeg anført muligheden af, at kløverbladet også kan have været benyttet i almindelighed for at betegne den københavnske mønt. – Sammesteds rettes i nederste linie s. 314 til s. 318. – Den i nævnte afhandling publicerede medaille af Thomas Borstorff har jeg endvidere fundet anført i auktionsfortegnelse over vicecommandant Utersens efterladenskaber, 24. oct. 1701, folio B 2 nr. 2 (3³/₄ lod), og i Johan Scharps Mynt- og medalj-samling, Stkh. 1851-1852: Utländska mynt, p. 54 nr. 852, hvor signaturen T. B. vel er anført, men ingen forklaring gives om medaillen.

som møntmærke, fremtræder Johan Posts møntmestermærke i nogle, en del forskellige former, som dog alle nærmest kan betegnes som to korslagte sværd. I Beskrivelse over Danske Mynter og Medailler i den kongelige Samling, Kiøbenhavn 1791, optræder Post's møntmærke under forskellige former, således B. 263 (Mark 1614 = Schou 20), B. 271-72 (Mark 1615), B. 284-287 (Mark og 4β 1616), B. 292 og 297 (Mark og 4 β 1617) som et simpelt X; B. 277, 302 og 308 (skilling 1615, »4-dobbelt«²² og dobbelt krone 1618) som »to Faner med en Rose midt paa«; B. 316-317, 337, 339, 343, 345-346, 350, 352-353, 355 (krone, 1/2 krone, 1/4 krone, Mark, 1/8 krone, 4 β og 2 β) som »to Hamre«, hvilken betegnelse også anvendes for Post's mønter fra 1619, og endelig er møntmærket på B. 569, T. XVI. 22 = Schou 79, (2 β 1621) betegnet som »to Faner«. Omvendt anfører »Beskrivelsen« nr. 506 (8 β 1620 = Schou 112) som møntmærke et simpelt X og B. 530 (1 β 1620 = Schou 198) »to Hamre«, skønt møntmærket på begge disse mønter i virkeligheden er 2 korslagte glødhager. Jens Vintmøls Mynt- og Medaillesamling, 2. hæfte, s. 59 nr. 237 a, angiver møntmærket på en 4 β 1618 som »en dobbelt Hammer«. P. P. Nygaards katalog fra 1780 betegner møntmærket s. 129 nr. 75 som »to Sverd over Kors« eller nr. 86 som »to Sverd«; Fortegnelse over den af Agent og Grosserer Johannes Hammerich efterladte Mynt- og Medaille-Samling (Kbhvn. 1855), s. 52, nr. 1568-69 betegner mærket som »to korslagte Mynthager«, og Mann Hartvig, genannt v. Essen's auktionskatalog (Hamburg 1857) angiver s. 119 nr. 2111, mærket som »gekreutzte Schwerter«, medens C. T. Jørgensen: »Beskrivelse over Danske Mønter 1448-1888« (København 1888), s. 26, betegner mærket som et »liggende Kors, der nu nærmest ligner 2 lange, korslagte Køller med Haandtag«. Wilcke har i »Daler, Mark og Kroner« s. 119 angivet Post's møntmærke som »krydsede Møntredskaber«. Selv indenfor samme årgang og samme nominal kan der findes ikke ubetydelige forskelligheder i formen af Post's møntmærke. - S. H. Finne-Grønn anfører, at Johan Post i sit segl førte en vandpost²³, men det møntmærke, som med sikkerhed tillægges ham, har ingen lighed med en sådan.

Med Johan Post's møntmærke i de noget forskellige former anfører H. H. Schou:

²² Som det fremgår af møntregnskaberne, møntinstrukserne og anordningerne, kan det ikke antages, at der nogensinde er præget »4-dobbelte« sølvkroner. De således betegnede har været sammenlodder af 2 dobbelt-kroner, jfr. Schou s. 113, note 1, Beskr. 302-303, tab. XIII. 13-14. Karakteristisk er det da også, at det om den i Schubarts katalog, auktion 3/10 1831, som nr. 571 beskrevne firedobbelte krone 1618 hedder: »dersom ej sammensadt, perrar«; eksemplaret er identisk med Kreber 1356, købt til Bille-Brahe, men senere udskudt. Endnu i nyere tid er en sådan sammenloddet 4-dobbelt krone forekommet på Glückstadts auktion (1924) nr. 1415. - Det må herved erindres, at »Dobbelt-kronens« rette betegnelse siden udmøntningens påbegyndelse i 1618 var en krone (»Corona Danica«), og at den mønt, vi nu kalder en krone, oprindeligt havde betegnelsen »Halv Krone« o. s. v. Ændringen heri skete ved kronens nedsættelse ved forordningen af 4. maj 1625 til 8 mark i stedet for, som oprindeligt bestemt, 1 1/2 speciedaler. Den tidligere »Halvkrone« antog herefter navnet »Krone«, og denne betegnelse er benyttet i møntkataloger og beskrivelser uden hensyn til de oprindelige benævnelser.

²³ Norsk Tidsskrift for Genealogi, Personalhistorie . . . bd. II (Chria. 1920), s. 113. Førstearkivar Hallvard Trætteberg har velvilligt forgæves eftersøgt Johan Post's segl.

Fig. 2. Mark 1614.

Fig. 3. Skilling 1615.

Fig. 5. Dobbeltkrone 1618.

Fig. 7. Halvkrone 1618.

Fig. 4. Firskilling 1616.

Fig. 6. Krone 1618.

Fig. 8. Kvartkrone 1618.

Fig. 9. Ottendedelskrone 1618.

Fig. 10. Toskilling 1618.

Fig. 11. Dobbelguldkrone 1619.

Fig. 12. Guldkrone 1619.

Fig. 13. Kronotteskilling 1619.

Fig. 14. Kronfirsksilling 1619.

Fig. 15. Firsksilling 1619.

Fig. 16 og 17. Krontoskilling 1619.

Fig. 18. Skilling 1619.

Fig. 19. Hvid 1619.

Fig. 20. Hvid uden årstal.

Beskrivelse af danske og norske Mønter 1448-1814 og danske Mønter 1815-1923 (Kbhvn. 1926) følgende (se ovenfor fig. 2-20):

1614 Mark (Schou 20-21).

1615 Mark (Schou 14-42) og skilling (Schou 47-53).

1616 Mark (Schou 2-8) og 4 skilling (Schou 9-20).

1617 Mark (Schou 5-21) og 4 skilling (Schou 22-32).

1618 Dobbelt krone (Schou 19-26), krone (Schou 43-59), halv krone (Schou 72-75), kvart krone (Schou 80), ottendedels krone (Schou 81), mark (Schou 84-88), 4 skilling (Schou 89-95), 2 skilling (Schou 105-122).

1619 Dobbelt guldkrone (Schou 1), guldkrone (Schou 3), dobbelt krone (Schou 21-23), krone (Schou 55-83), halv krone (Schou 93-99), kron 8 skilling (Schou 99-103), kron 4 skilling (Schou 120 og 122), 4 skilling grov (Schou 123-125), 4 skilling (Schou 130), kron 2 skilling (Schou 136-141), skilling (Schou 147-149), kron skilling (Schou 153-155) og hvid (Schou 156-160).

1620 Krone (Schou 32-33 og 35), kron 8 skilling (Schou 129-132), kron 4 skilling (Schou 170).

1621 Kron 2 skilling (Schou 79).

U.å. Hvid (Schou 138-148 og 150-152).

Schous beskrivelse er dog ikke helt udtømmende.

I kontorchef Martin Petersens samling i København findes således:

1617 4 skilling som Schou 30, men årstallet er blot angivet som 617, og der findes ingen punkter ved værditallet IIII på reversen.

Af større betydning er dog en halv krone fra 1620 af præg ganske som Schou 70, men med Post's møntmærke i stedet for fuglen. Denne mønt, der stammer fra en gammel samling, som vistnok i alt væsentligt er samlet før 1900, beror nu i min samling (fig. 22).

Af varianter til de hos H. H. Schou beskrevne mønter med Johan Post's mærke kan foruden halv-kronen 1620 anføres følgende fra min samling:

1614 Mark. Schou 21, men revers DA.-GO og DA-NSK (i stedet for :DA-NSK). - I det ovale skjold 10 hjerter ved løverne.

1615 Mark. Advers Schou 23, revers Schou 21.

- Mark. Schou 30, men advers : foran årstallet og revers :VAN:DA. samt . foran GOTO:

- Skilling, Schou 48, men uden interpunktion paa adversen.

- Skilling, Schou 49, uden interpunktion paa adversen.

- Skilling. Advers Schou 50, revers Schou 49.

1617 4 Skilling. Schou 22, men revers :GOTO:

- 4 Skilling. Schou 28, men revers uden . efter :GOTO

- 4 Skilling. Schou 30, men revers ingen punkter ved IIII

1618 Krone. Schou 49, men adwers : mellem D og G.

- 4 Skilling. Schou 89, men revers :VAN.D:
- 4 Skilling. Schou 90, men revers kontramarkeret med Bremens nøgle (jfr. Numism. Forenings Medlemsblad, bd. VII (januar 1924), s. 117 og 119). Om dette kontramærke, se Numismat.-sprog. Anzeiger 1896 (Hannover) p. 25 f. og 38: Der Münzfund von Schwarzeheide, hvori bl.a. fremkom 9 kontramarkerede 4 β 1616-1619 fra Chr. IV.
- 4 Skilling. Schou 90, men revers uden interpunktion og ingen hjerter i skjoldet paa adwersen.
- 2 Skilling, Schou 107, men adv. D.G
- 2 Skilling. Schou 108, men revers .VAND.
- 2 Skilling. Schou 108, men hjerternes stilling i skjoldet varierende.
- 2 Skilling. Schou 110, men adwers . efter :G og revers . efter REX
- 2 Skilling. Schou 112, men adwers :G:

1619 Krone. Schou 78, men adv. uden . foran D:

- 4 Skilling (grov). Schou 125, men revers :REX (som Schou 123).
- Skilling. Schou 154, men revers møntmærket højere oppe, saa årstallet deles.

Det kan bemærkes, at Schous Beskrivelse under 1620 blandt kroner med Post's møntmærke anfører nr. 31 og 34, begge med utydeligt møntmærke. Disse mønter, der hver kun synes kendt i eet eksemplar, beror begge i den kgl. Møntsamling i København (Schou 31 = Beskr. 477 og Schou 34 = Beskr. 466), og møntmærket er rettet, idet der først synes at have stået Post's møntmærke.

Som anført overtog Johan Post først Flemings mønt den 16. maj 1615. Desuagtet findes hans mærke på mønter fra 1614 (Schou 20-21)²⁴. Forklaringen herpå må være den, at Post sammen med selve virksomheden og sølvbeholdningen også har overtaget et forsidestempel til disse mønter (adwersen til Schou 20-21 = Schou 10) eller muligt har lånt et forsidestempel af Schwabe.

2skillingen fra 1621 (Schou 79), den eneste mønt med dette årstal, der er forsynet med Post's møntmærke, kendes kun i 2 eksemplarer:

- a) Den kgl. Møntsamling i Kbhvn. (= B. 569, Tab. XVI.22),
- b) L. E. Bruuns Samling nr. 5267 fra Bille-Brahes samling = Devegge 984 = Schubart 654 = Frost 186.

Skønt Wilcke, s. 214, anfører Post's udmøntning i 1621 af 2 skillinger til et beløb af 1845 daler, er jeg af den opfattelse, at 2 skillingen 1621 skyldes en stempelblanding, hvortil man har benyttet Post's adwersstempel til kron-skillingen fra 1619

²⁴ Som følge af, at Post's møntmærke findes på nogle grove marker med årstallet 1614, har man tidligere, - således C. J. Thomsen i Timms katalog s. 176, Sorterup i Krebers katalog s. 144 og C. T. Jørgensen, s. 22, - urigtigt antaget, at Johan Post tiltrådte som møntmester i 1614.

(Schou 140), der jo ikke er forsynet med årstal, sammen med et 2 skillings stempel som C. T. Jørgensen nr. 124–125 (Schou 1620 nr. 186–188 variant). En sådan stempelblanding med benyttelse af adversstempel til en skilling og reversstempel til en 2 skilling er ikke noget enestående i datiden. Et lignende tilfælde har vi i en 4 skilling 1619 (Schou 130, der kun kendes i eet eksemplar, nemlig Devegge 827, nu i den kgl. Møntsamling, C. T. Jørgensen nr. 214), hvor adversstemplet til en en-skillling er præget sammen med reversstemplet til en 4 β (se fig. 15). Hvidene af kobber uden årstal må være udmøntet i henhold til møntinstrukserne af 4.–5. april 1619 ligesom Post's hvide fra 1619 (Schou 156–160).

Jævnside med Schwabe – som i tiden mellem september 1613 og marts 1614 også var overgået til at drive sin mønt som forpagtningsmønt, Schwabe ses således at have indbetalt slagskat den 22. marts 1614²⁵ – og Johan Post fik København i 1620 en tredje møntforpagter, Johan Engelbrecht²⁶, der iflg. gardeinen Hans Goslars regnskab den 30. september 1620 indbetalte i slagskat 304 dlr., og som forøvrigt i væsentlig grad kom til at virke på Frederiksborg slot indtil 30. oktober 1623. Med god grund har man opfattet de to korslagte glødhager som hans møntmærke²⁷. Den 18. januar 1622 sluttede iflg. regnskaberne Post som møntforpagter²⁸, og to dage senere ophørte også Nic. Schwabe som møntforpagter, men ganske vist kom Schwabe atter i 1624 til at virke som møntmester, denne gang dog ikke som forpagter, men som møntmester for kongens regning.

Johan Post's samlede udmøntninger andrager ifølge Wilcke følgende beløb²⁹:

- 1615 9600 daler i grove marker.
- 1616 500 daler i grove marker og
9760 daler i 4 β .
- 1617 45600 daler i grove marker.
3330 daler i 4 β .
- 1618 14444 daler i grove marker.
9976 daler i 4 β .
1416 daler i β .

Rentemesterregnskaberne opgør de samlede udmøntninger i tiden 16. maj 1615 til 8. april 1618, da kroneudmøntningen begyndte, til 70100 daler i marker og 15908 daler i 4 β .

Efter kronemøntens indførelse i 1618 møntede Johan Post³⁰ i forskellige mønt-

²⁵ Wilcke s. 115.

²⁶ Wilcke s. 205–207.

²⁷ Schou l. c. s. 90. Derimod har C. T. Jørgensen s. 27 ikke ret i, at de korslagte glødhager muligt kunne være mærke for Johan Post. Jørgensens angivelse s. 22 af, at Johan Engelbrecht først blev ansat som møntmester ved den ny mønt i 1621, er, som det fremgår af Goslars regnskab, urigtig.

²⁸ Wilcke s. 163 og 206.

²⁹ Wilcke s. 117 og 126.

³⁰ Wilcke s. 151, 168 og 214.

sorter indtil 8. april 1619 ialt 75535 daler, i tiden fra 8. april 1619 til 16. november 1619 50223 daler og derefter indtil ophøret i januar 1622 ialt 154829 daler, efter datidens forhold overordentlige store summer, der fuldt ud kan måle sig med Schwabes udmøntninger i samme tidsrum.

I anledning af kronemøntens indførelse i 1618 var der udfærdiget nye bestalinger for såvel Nic. Schwabe som for Johan Post, (Wilcke s. 151 og 163, Kancelliets Brevbøger 1616–1620, s. 234). Medens Wilcke i kronemøntens indførelse væsentligt har villet se kongens interesse i at skabe sig en indtægt, har man fra anden side opfattet forholdet som en tilsigtet reform af møntvæsenet, navnlig med den ostindiske handel (Ove Gjeddes erhvervelse af Trankebar) for øje; se herom nærmere Axel Nielsens anmeldelse i *Nationaløkonomisk Tidsskrift* 1919, 57. bind, s. 534–536, der mener, at Christian IV har villet bryde med det tyske møntsystem for at holde Danmark ude fra kipper- og wippertidens skadelige følger, og Knud Fabricius i *Historisk Tidsskrift*, 9. rk., 2. bind, s. 402–404, hvortil Wilckes modbemærkninger i »Krone 1618 og Piaster 1624 i Trankebar« (Daler, Mark og Kroner, s. 120–124). Med hensyn til den i møntanordningen af 5. april 1618 § 5 (Wilcke s. 159–160) fastsatte årlige udmøntning af hver af møntmestrene Schwabe og Post af 4000 rigsdaler i specier, der skulle være lige så god som den i Hamborg og Lübeck gængse mønt, er det vel nok en overdrivelse med Wilcke at ville hævde, at en sådan udmøntning ville være »en Draabe i Havet«, men rigtigt er det, at der samtidigt fandt en stor indsmeltning af specier sted, Wilcke opgiver s. 216 et beløb af ca. 258.000 specier, og det synes meget tvivlsomt, om en så stor udmøntning som 8000 speciedaler årligt overhovedet er foretaget. I hvert fald kendes der i årene 1618–1621 kun specier med Schwabes mærke, så det synes usikkert, om Post overhovedet har udmøntet specier i disse år, idet det skulle være ret utænkeligt, at i så fald ikke et eneste eksemplar skulle være bevaret til nutiden. De pågældende specier nævnes iøvrigt ikke i regnskaberne, idet der ikke betales slagskat af dem. Da kronemønten, også med årstallene 1618 og 1619, er bevaret i så stort tal op til nutiden, har eksporten til Trankebar og i hvert fald afsætningen af mønten dér sikkert spillet en ret underordnet rolle³¹.

Foruden den faglige dygtighed, Johan Post som møntmester lagde for dagen, har han også teoretisk vist sig på højde med, hvad tiden og hans kongelige herre krævede af ham. Til Kalmarkrigens grove marker, som han begyndte med at udmønte, kom i 1616 udmøntningen af de grove 4 skillinger, som udmøntedes i så

³¹ Oberst Emil Madsen omtaler i *Hist. Medd. om Kbhvn.*, 5. bind, Kbhvn. 1915–16, s. 302, at »endnu 1618 slog Møntmestrene Johan Post og Nikolaj Svabe (i Klare Kloster, Kongens Møntergaard i København) de Skillinger, Klippinge, Hvider, Søslinger og Blafferter, som da var den bedste Mønt, der da var i Brug. Mønten var da vistnok i Pilestræde . . . (hvor) Mønten (forblev) indtil ca. 1623–24, da den ny oprettede Mønt ved Bremerholm nævnes.« Mærkelig nok kendte Emil Madsen ikke kroneudmøntningen; urigtigt er det, at der da udmøntedes »Klippinge . . . Søslinger og Blafferter.«

stort omfang, at de kom til at udgøre en alt for stor del af omsætningsmidlerne, og beregningerne, der lå til grund for denne møntsorts udmøntning, skyldes Post. Til udmøntningen af disse 4 skillinger blev bl. a. anvendt 10800 daler i Frederik II's gamle markstykker med årstallet 1563 foruden 6 af kongens gamle sølvkander³². På grund af den stadige forhøjelse af speciedalerens værdi i forholdet til skillingsmønten omgikkes man i 1616 med tanken om at udmønte fine markstykker, og også hovedmanden og tillidsmanden ved disse overslags udarbejdelse synes Johan Post at have været, ligesom han også antages at have været hovedmanden for møntreformen, der indførte sølvkronen i 1618, efter at udmøntningen af de grove markstykker var bragt til op-hør³³. Intet under derfor, at han stod højt i kongens gunst³⁴, og at kongen i 1619 betroede ham udmøntningen af »russiske denninger«, om hvilke vil blive talt nedenfor.

Efter møntregnskaberne har Post i 1621 og 1622 udmøntet ikke ubetydelige beløb, i 1621 blandt andet guldkroner for 1579 daler og kronemønt for omtrent 39.000 daler foruden betydelige beløb i 8, 4, 2 og 1 skillinger samt søslinge og hvide. – I Christian IV's almanak for 1621, trykt i Johann Heinrich Schlegel: *Samlung zur Dänischen Geschichte, Münzkenntniss etc.* 2. Band, Førstes Stück (København 1774), anføres under 11. februar 1621, at kongen modtog af Johan Post 4345 dlr. 3 mk. 16 skl., daleren regnet til 96 skl. danske, og under 25. april 1621, at kongen modtog af Johan Post 4345 dlr. 3 mk. 16 skl. udi halffer marke og 4 skl. og 8 skl., alle efter den priis, kronerne nu gaær, hvilke er mynted af den penning, han af mig fik den 14. december 1620 og den 2. februar d.å. Det virker derfor på-faldende, at hans møntmærke ikke findes på mønter med årstal senere end 1620, bortset fra den ovennævnte 2-skillig 1621, Schou 79. Spørgsmålet bliver da, hvilke er de mønter, som han har udmøntet i 1621 og 1622, og er disse mønter forsynet med noget mærke, og da hvilket.

³² Wilcke s. 112, 117, 125, 127 og 146; Bering Lüsberg s. 147. Når Wilcke i forbindelse med Frd. 4. juli 1616 og den senere Frd. af 1. maj 1618 såvel som det åbne brev af 12. juli 1618, hvorved offentligheden stilledes overfor kronemønten, mener, at kongens henvisning til forfalskninger af de grove marker kun var et forsøg på at putte befolkningen blå i øjnene, idet møntforfalskninger efter Wilckes opfattelse kun skal have været få, stemmer dette næppe med de faktiske forhold. – Kancelliets Brevbøger omtaler således gang på gang falskmøntnerier, se f. eks. 22. oktober 1611, 19. september 1619, 16. april 1620, og flere falske markstykker er bevaret op til nutiden end de af Wilcke s. 143 og samme: Møntvæsenet under Christian IV og Frederik III i Tidsrummet 1625–70 (København 1924), s. 32–33, nævnte. Der kendes således marker 1617 med Post's møntmærke (Schou 6), der synes lavet af ren messing.

Om falskmøntnere på Christian IV's tid og de straffe, der idømtes for falskmøntneri og udgivelse af falske penge, henvises til V. A. Secher i *Historiske Meddelelser om København*, 1. bind (Kbhvn. 1907–08), s. 342–343, 372–373, og samme l. c. 3. bind, (Kbhvn. 1911–12), s. 271–272. Galster i *N. N. U. Mbl.* 1944, s. 136–137 og ibd. 1945, s. 25–28 og 43.

³³ De sidste markstykker afleverede Post den 29. april 1618 (Wilcke s. 144 og 158), efter at han og Schwabe allerede den 27. marts 1618 havde fået udleveret hver 1500 daler til udmøntning af hele og halve kroner (Wilcke s. 5).

³⁴ Ved møntediktet af 24. november 1617 (Wilcke s. 122–123) havde kongen fastsat, at ingen anden end møntmestrene måtte drive handel med sølv, en begunstiggelse, der vel nok tillige må ses ud fra kongens ønske om at forhindre en alt for stærk stigning i sølvprisen.

Fig. 21. Krone 1620.

Fig. 22. Halvkroner 1620 (Axel Ernsts samling).

Fig. 25. Dobbeltguldkrone 1621.

Fig. 23. Halvkroner 1620.

Fig. 24. Kronotteskilling 1620.

Fig. 26. Skilling 1623.

Opmærksomheden falder straks på møntmærket »en fugl«, som dukker op i 1620 og findes på en stor del mønter med dette årstal og årstallet 1621 foruden på en skilling med årstallet 1622 (Schou 17, Beskr. 584) og nogle skillinger med årstallet 1623 (Schou 82–84). Desværre omtales dette møntmærke ikke i Hans Mules Numismata Danorum (Hafniæ 1670), idet vi da ville have fået en nogenlunde samtidig forklaring herpå. Første gang, dette mærke omtales i litteraturen, er vistnok i 2. udgave af Museum regium ved Johs. Lauerentzen (Kbhvn. 1710), hvor der i Sect. V under Christian IV som nr. 29 anføres dobbelt guld kroner af forskellige år, blandt hvilke fremhæves som særlig bemærkelsesværdig årgangen 1621 med en »upupa«, d.v.s. en vibe, til evigt minde om borgmester Michael Wibe, som da var øverste tilsynsførende (»custos«) ved mønten. I samme værk anføres dog under nr. 85 c en krone 1621 med »avicula« (en lille fugl), også som sigtende til Michael Wibe, og på en kron-2-skilling fra 1620 (nr. 190 m) anføres »upupa« som mærke³⁵. Auktion 27. febr. 1742 over kongens triplerter (N.F.Mbl.XIII, s. 210 anm. 19) har s. 63 nr. 65 en skilling 1621 med »en Vibe«. Museum Klevensfeldianum (auk. 24. nov. 1777) anfører s. 295 mønt »med Viben«. I P. P. Nygaards møntkatalog fra 1780 anføres ligeledes s. 129 nr. 79 en krone med »Viben«. I Hielmstiernes Medaille- og Mynt-... Samling (Kbhvn. 1786) anføres s. 254 nr. 59 en kron-8 β 1620 med »en Vibe, som viser, at den er slagen af Michael Wibe, som var øverst Borgmester i Kiøbenhavn«, medens mærket sammesteds s. 255 nr. 62 på en skilling fra 1620 blot benævnes »en Fugl«. I »Beskrivelsen« fra 1791 s. 296–304 betegnes mærket stadig som »en Vibe«, og denne betegnelse går derefter igen i den følgende tid i møntkataloger og anden numismatisk litteratur. Chr. J. Thomsen, der forfattede »Fortegnelse over Georg Friderich Timms udmærkede Mynt- og Medaille-Samling«, skriver i. deel (Kbhvn. 1831) s. 176–177, efter at have nævnt, at Johan Post var blevet møntmester i 1614, hvilket jo i virkeligheden først skete i

³⁵ Catalogus librorum nec non numismatum ... relictorum ab Olao Irgens (Hafniæ 1804) pag. 338 nr. 29–30 anfører en krone 1620 med »en Vibe (upupa)« over kronen. Eftersom »upupa« har været en almindelig oversættelse af »Vibe«, bliver Lauerentzens opfattelse mere forståelig. I biskop Irgens katalog nævnes forøvrigt pag. 343 nr. 126 »Sex meget smaa saa kaldte Vibe-Eenskill. af 1621«. (H. H. Schou nr. 88 ff). – Georg Galster har om spørgsmålet oplyst følgende: Hærfuglen eller hærpoppen hedder på græsk ἔπιτοψ og på latin upupa, der i navnet gengiver dens karakteristiske skrig. Den er kendt i den græske mytologi; i følge sagnet fra Megara blev Thrakerfyrsten Tereus forvandlet til en »epops«. Den lever ikke i Danmark i vore dage, og selv om den tidligere er truffet, ved man intet om dens forekomst her i middelalderen, hvor man almindeligvis gengiver *vibe* ved *upopa*. Se derom Harpestræng: Gamle danske Urtebøger, Stenbøger og Kogebøger, udgivne ved Marius Kristensen (Kbh. 1908–20), s. 189 og 321. – De gamle danske Dyrerim, udgivet af Johs. Brøndum-Nielsen (Kbh. 1908), s. 23 nr. 18 og s. 106 f. (med mange henvisninger). – Peder Lolles Samling af danske og latinske Ordsprog udgivet af R. Nyerup (Kbh. 1828), s. 386. – F. L. Grundtvig: Løsningsstenen (Kbh. 1878), s. 159 f. – Også Lauerentzen har selv sagt brugt *upupa* i betydningen *vibe*, og det er galt, når J. Wilcke (Daler, Mark og Kroner, Kbh. 1931, s. 119) og andre oversætter ordet ved hærfugl. Det er i følge velvillig meddelelse fra bibliotekar, mag. scient. Bernt Løppenthin først i slutningen af det attende århundrede, efter Linnés Systema naturæ af 1758 (10. udgave), at nomenclaturen bliver fastslået, således at nu *upupa* betyder *hærfugl* og *vanellus vibe*. *Vanellus* forekommer iøvrigt ikke i klassisk latin; Ducange henviser til kejser Frederik II's bog om jagten som første kendte sted.

1615: »Fra 1620 til 1623 finder man paa flere Mynter som Mynttegn en lille Fugl (en Vibe). Anledningen hertil skal være, at den bekendte Borgmester Michael Wibe havde efter Contract med Kongen overtaget at lade mynte en Sum paa egen Gevinst og Forlis; paa de for hans Regning slagne Mynter sættes dette Mærke; 1623 finder man det endnu paa Skillinger. . .«. Sorterup skriver i »Fortegnelse over Generalmajor v. Krebers Mynt- og Medaillesamling«, 1. afd. (Kbhvn. 1841), s. 144, efter at have gentaget urigtigheden af, at Johan Post udnævntes til møntmester i 1614: »Borgmester Michael Wibe havde overtaget paa egen Risico at lade mynte en vis Sum. Som Mymttegn lod han anbringe en lille Fugl (en Vibe), der findes paa flere danske Mynter fra 1620–22 og paa Skillingen fra 1623.« C. T. Jørgensen, s. 22, indordner uden videre Michael Wibe blandt Københavns møntmestre som møntmester 1620–24 og anfører s. 26–27, at »Fuglen, der almindeligt ansees for en Vibe, tillægges naturligt Michael Wibe, der var Møntmester i Kjøbenhavn 1620–24, da dette Mærke kun forekommer paa Mønter fra disse Aar«, medens H. H. Schou, s. 90, anfører: »1620 optræder et nyt Møntmærke, en Fugl; »Beskrivelsen« kalder den – uvist med hvilken Hjemmel – en Vibe, men det vides ikke, hvem der benyttede dette, utvivlsomt københavnske, Mærke til 1623.« J. Wilcke viede i »Daler, Mark og Krone 1481–1914« (Kbhvn. 1931) s. 119–20 »Møntmærket Viben« en nærmere omtale under henvisning til Lauerentzens ovenfor citerede påstand om, at Mikkel Vibe på kongens vegne førte overopsynet med mønten, og at til minde herom anbragtes borgmester Vibes våbenmærke, en hærfugl, på en del af mønterne, samt at fuglen i »Beskrivelsen« af 1791 var bleven til en vibe. Wilcke påpeger, at ingen af disse oplysninger er blevet bekræftet gennem arkiverne fra datiden, men mener dog, under hensyn til, at en del arkivalia er gået tabt, og at Lauerentzen skrev knapt 100 år efter Vibes tid, at han kan have siddet inde med en viden, vi nu ikke er i stand til at verificere.

Sikkert er det nu, at C. T. Jørgensens opfattelse af Mikkel Vibe, der i 1609 var blevet borgmester i København, og som var en af sin tids største købmænd, ikke er rigtig. Møntmester har Mikkel Vibe i hvert fald ikke været. Hvad grunden end har været til, at både Johan Post og Nic. Schwabe fratrådte som møntmestre og møntforpagtere i januar 1622 – de synes nærmest at være blevet trætte af vanskelighederne med de stadigt stigende sølvpriser, der måtte gøre de stipulerede afgifter i slagskat til kongen mere og mere tyngende, og Johan Post havde, som det nedenfor skal vises, allerede i sommeren 1621 søgt sig et nyt arbejdsområde, men muligt har kongen selv ønsket at overtage udmøntningen for egen regning for at være mere frit stillet med hensyn til møntregalets skjulte udnyttelse – så ville det passe dårligt ind i forholdene, om den rige storkøbmand og borgmester nu skulle påtage sig hvervet som møntmester og møntforpagter.

Thomsens og Sorterups antagelse, at borgmester Mikkel Vibe skulle for egen

risiko have foretaget udmøntning af en vis sum, kan, hvis dette skal opfattes således, at det var til hans eget brug, næppe heller være rigtig. Der er til nutiden bevaret så mange eksemplarer af kroner og halvkroner med mærket »en fugl«, at disse ikke kan antages at være præget til en enkeltmands brug, selv om han var nok så stor en købmand. Fra en lidt senere tid kender vi ganske vist en »Borgerskabets Mønt«, som foretog udmøntninger med guldsmed Mathias Clausen som møntmester i 1629 af rosenobler (Schou 2-4) og 6-skillinger (Schou 42-50). E. Madsen oplyser herom, at borgmester Jacob Mikkelsen og borgerne Johan Braem og Mathias Clausen 1628-29 forpagtede mønten for eet år fra 1. januar 1629 for en afgift af 1000 enkende daler. Mønten lå da ved Bremerholms kirke³⁶. Men udmøntningen af rosenoblerne kunne ikke svare sig, og 6-skillingerne gav hurtigt anledning til klager, navnlig i Hansestæderne, der ikke ville modtage dem for deres pålydende, hvorfor kongen ved missive af 13. oktober 1629 påbød statholderen Frants Rantzau at afskaffe denne mønt³⁷. Oplysninger foreligger dog ikke om noget tilsvarende privilegium for Mikkell Vibe, og i den trykte ligprædiken³⁸ over ham er der ingen hentydning til, at han har haft en sådan møntret, der ej heller omtales i Astrid Friis' biografi af ham i Dansk biografisk Leksikon, bd. XXV (København 1943), s. 484-485. Ifølge regnskab, aflagt af den efter Hans Goslars død tiltrådte møntguardein, ovennævnte Mathias Clausen, for 1621-1622 tales alene om, hvad mønt han af »trende« hs. majst.'s møntmestre her udi Kiøbenhavn har beregnet (slagskat)³⁹,

³⁶ Historiske Meddelelser om København, VI bind, (Kbhvn. 1917-18), s. 603, og l. c. VII bind (Kbhvn. 1919-20), s. 226. Emil Madsens fremstilling indeholder en række unøjagtigheder, således når det (VII. 226) hedder, at mønten i Helsingør bestod til 1614, og at Johan Post endnu findes nævnt 1635 (VII. 229). Sammesteds oplyses, at Johan Post synes som guldsmed at have haft en bod på Østergade og en anden på Købmagergade, og at han boede først i Løvstræde og senere i Møntergade. Om »Mønten paa Bremerholm«, se Louis Bobé: Bremerholms Kirke og Holmens Menighed, Kbhvn. 1920, s. 47, 49-50 og 323.

³⁷ Om Borgerskabets Mønt, se »Beskrivelsen« (1791), s. XXXIII og LIV, og Kancelliets Brevbøger 1627-1629 (Kbhvn. 1929) s. 795, om ophævelse af »Borgerskabets Mønt; samme 1630-1632 (Kbhvn. 1932), s. 763 (missive af 19. maj 1632 til rentemestrene om at tilbagebetale borgmester Jacob Mikkelsen i København, Johan Brahm og Mathias Clausen, borgere sammesteds, de penge, de havde udlagt i henhold til bevillingen til oprettelsen af en mønt, hvortil bevillingen senere blev frataget dem). Wilcke s. 53-54, 59-63. Mathias Clausen, guldsmed, ejede i 1624 en ejendom ud til Klosterstræde, se H. U. Ramsing i Hist. Medd. om Kbhvn., 3. bind, Kbhvn. 1911-1912, s. 467-468.

³⁸ Wilcke anfører urigtigt trykåret for denne ligprædiken af Thomas Cortsen Wegener, der 1618-27 var sogneprest ved Nicolaj kirke i København, som 1624 i stedet for 1625. - Mikkell Vibes søn, diplomaten Peder Vibe, der i 1634 adledes såvel i Frankrig som af Chr. IV., havde vel i sit våben en vibe (A. Thiset og P. L. Witttrup: Nyt dansk Adelsleksikon, Kbhvn. 1904, s. 311), men heraf kan ikke sluttes, at faderen har ført en vibe som sit mærke, og overhovedet har fuglen på mønterne ingen særlig lighed med en vibe. På 3 af de 4 i Københavns bymuseum opbevarede borgmester Mikkell Vibes sølvbægere fra 1613 »til Brug for de 4 Borgmestere udi Samkvem med det danske Kompagnis Broderskab og Skydeselskab« findes nogle mer eller mindre fantastiske fugle, medens der på det 4. bæger springer hund og ræv, hjort og hind, alt svarende til datidens ornamentskat. Fuglene, der ingen lighed har med en »vibe«, men nærmest med papegøjer, kan da ingen forbindelse have med Mikkell Vibes navn, men vel med (skyde-)selskabet, til hvilket Chr. III i 1542 havde skænket en papegøje med sølvkæde. Se herom Københavns bymuseum. Kort vejledning, Kbhvn. 1948, s. 21, og Axel Linvald: Mikkell Vibes Sølvbægre (Hist. Medd. fra Kbhvn., 2. rk., 3. bd., s. 1 ff).

³⁹ Wilcke s. 205.

hvoraf tydeligt nok fremgår, at der ikke på daværende tid har været flere møntmestre i København end Schwabe, Post og Engelbrecht.

Beretningen om Mikkel Vibes møntret må derfor betragtes som et sagn, hvis oprindelse må skyldes, at man har søgt en forklaring på det i 1620 opdukkede mærke »en fugl«; et lignende sagn kender vi fra en lidt ældre tid i sagnet om Oluf Bagers mønt⁴⁰.

Da det som anført af møntregnskaberne ses, at Johan Post i 1621 har udmøntet ikke ubetydelige beløb (Wilcke s. 214), hvoriblandt forekommer guldkroner til et beløb af 1579 daler, da der ikke i 1621 vides at være udmøntet guldkroner af andre end Johan Post, og da der på de kendte guldkroner (dobbeltguldkroner) fra 1621 (Schou 1-2) findes en fugl, er der efter min opfattelse ingen anden mulighed, end at dobbeltguldkronerne fra 1621 (Schou 1-2) må være møntet af Johan Post. Wilcke har da også i Møntvæsenet under Christian IV og Frederik III 1625-1670, s. 35, med afbildning 35 betegnet dobbelt-guldkronen 1621, Schou 2, som »Dansk Guldkrone af J. Post«. C. N. Schwach⁴¹ har tidligere været inde på en lignende tanke. Victor P. Christensen⁴² søgte i Schous møntværk efter en række mønter med Johan Post's mønttegn, bl. a. guldkronerne 1621, men forgæves, og gik derfor ud fra, at en stor del af Johan Post's mønter var gået tabt. Han har set, at »adskillige af de med Post's Mærke efterlyste Mønter findes med Vibemærket«, men »da man ikke tør tænke, at Post havde to Møntsteder og to Mærker,« opgav han tanken om at sætte mærket med fuglen, »Vibemærket«, i forbindelse med Post.

Hvorfor har Post da i 1620-21 benyttet en fugl som mærke på en del af de mønter, der iflg. regnskaberne er slået af ham? Spørgsmålet lader sig næppe besvare; men at forholdet er det, at Post i 1620 er gået over til at benytte en fugl som mærke, bestyrkes af, at den nu fremkomne, hidtil ukendte halvkrone 1620 ganske svarer til den kendte halvkrone 1620 (Schou 70), blot med Post's gamle mærke, hvor man hidtil kun kendte eksemplarer med en fugl som mærke. (Fig. 21 sammenholdt med fig. 22).

Hvis min opfattelse er rigtig, at Post i 1620 er gået over til at benytte en fugl som mærke, bekræftes samtidigt min opfattelse af, at den ovennævnte mønt fra 1621 med mærket 2 korslagte sværd (Schou 79) er et tvepræg (hybrid, zwittermønt). På den anden side må det følge af min opfattelse, at i hvert fald skillingerne med årstallet 1623 (Schou 82-84) og vel også skillingen 1622 (Schou 17) er tvepræg, til hvis adverser er benyttet adversstemplerne fra 1620-21 med fugl (Schou 200-203

⁴⁰ Georg Galster i Aar bog for historisk Samfund for Odense og Assens Amter, XXI. årg., Odense 1933, s. 342-350, der fører sagnets oprindelse tilbage til Hans de Hofmans supplement til Den Danske Atlas, VI (Kbhvn. 1774, s. 609). I forskellige udformninger har sagnet holdt sig til nyere tid (C. T. Jørgensen, l. c. s. 23, der nævner Oluf Bager som møntmester i Odense; Troels Lund i Bricka's Biografisk Leksikon I, s. 414).

⁴¹ C. N. Schwach: Udsigt over de tre nordiske Rigers Myntvæsen, Trondhjem 1842, s. 93, »... Johan Post. . . , og muligvis er den af Borgmester Wibe 1620-1623 foretagne Myntning udført paa denne eller en tredie samtidig Myntofficin.«

⁴² Fra Christian IV's Kalenderoptegnelser. N.F.Mbl., bd. XIV, decbr. 1934, s. 156.

og 88–97). Sjøldenheden af skillingerne med fugl fra 1622–23 gør ikke denne antagelse urimelig.

Det er ovenfor nævnt, at Johan Post allerede i 1621 søgte sig nyt arbejdsfelt⁴³. Den 18. august 1621 udstedtes et åbent brev om det af Johan Post og hans konsorter oprettede saltværk i København, og den 26. september 1621 blev der vel udstedt et åbent brev om en salthytte til at brænde salt ved Helsingør, men dette salt måtte ikke sælges på de steder, hvor Johan Post og hans konsorter havde eneret til at sælge salt⁴⁴. S. H. Finne-Grønn har af Johan Post's gave, en sølvkande, til Langesunds kirke i Norge i 1621 sluttet, at denne gave har stået i forbindelse med Post's interesse i Langesunds saltværk⁴⁵.

Om Johan Post's salthandel handler missive af 9. juli 1622, og den 3. april 1623 fik Johan Post og hans medkontrahenter i det raffinerede saltkompagni i København skøde på en af kronens pladser på Christianshavn⁴⁶. Heldet fulgte dog ikke Johan Post i denne handel; der klagedes over dyrtid og mangel på salt, siden han og hans konsorter havde forpagtet salthandelen i København og nogle af kongens provinser, hvorfor missive af 24. juli 1624 beordrede, at sagen skulle undersøges⁴⁷, og det i 1621 oprettede saltkompagni fik kun en varighed af 5 år⁴⁸.

Men også andre forretningsgrene optog den initiativrige mand. Den 22. oktober 1622 fik Johan Post tilladelse til at købe 30 eller 40 læster mel eller rug i Tyskland eller andetsteds, beregnet på eksport til Norge inden vinteren⁴⁹. Den 9. oktober 1623 fik han tilladelse til at handle og bruge borgerskab på Øsel⁵⁰. I marts 1624 fik han og et af ham repræsenteret konsortium tilladelse til at søge efter erts i Skåne, Halland og Blekinge mod for udnyttelsesretten at svare kongen $\frac{1}{10}$ af det smeltede metal⁵¹, og i 1624 fik han privilegium på jernværker i Norge⁵².

⁴³ Emil Madsen oplyser i *Hist. Medd. om København*, VII. bind, s. 218, Kbhvn. 1919–20, at Johan Post skar og leverede stemplerne til de plomber af bly (segl), hvormed de færdige varer i de i 1620 opførte silkevæverier forsynedes. Om blymærkerne hertil, se Villads Christensen, I. c. VIII. bind, Kbhvn. 1921–22. s. 183 ff. Nicolaus Schwabe besigtigede 4. januar 1625 en bod og dens varer, forseglet med lak og med blystempel med »Stads Tegn, som er en halv Maane og Stjerne«, I. c. s. 186.

⁴⁴ Kancelliets Brevbøger 1621–1623 (Kbhvn. 1922). s. 155 og 179.

⁴⁵ Presteslegten Post i Telemarken; Norsk Tidsskrift for Genealogi, Personalhistorie, Biografi og Literærhistorie, bind II, Chria. 1920, s. 113.

⁴⁶ Kancelliets Brevbøger 1621–1623, s. 390 og 588.

⁴⁷ Samme 1624–1626, Kbhvn. 1926, s. 200.

⁴⁸ Carl Bruun: *Kjøbenhavn*, I. s. 579.

⁴⁹ Kancelliets Brevbøger 1621–1623, s. 454.

⁵⁰ *Ibid.* s. 694–695.

⁵¹ Kancelliets Brevbøger 1624–1626, s. 91–92.

⁵² Cancellie-Raad Carl Deichmans Samlinger af Bøger, Naturalier, Mynter m. m. (Christiania 1790) anfører bl. manuskripter s. 336 no. 33: Christiani 4ti Privilegier til Johan Post og Consortes, til at optage Sølv- Kober- og Jernværker 1627, samt (s. 359 under »Gamle Skiøder og Breve No. 4) Henrich Postes og Med-Interessenternes Skiøde og Afstaaelse eller Deeling mellem sig af Bærum, Edsvold, Fossum og Barboe Jernværker, Opsloe 5te April 1631. Original med Copie af Christiani IV. Privilegium til Johan Post (Faderen) paa alle Slags Berg-Værker at optage, 17de October 1627. Paa Pergament. (N.N.Å. 1948, s. 110–111). J. L. Qvisling: Gjerpen, en bygdebok. I. Gaardhistoria (Chria. 1921), s. 81–86; Fossum verks historie gennem 400 år (Oslo 1939), s. 9–10 og 15–21. Her findes s.

Her var jernudvindingen begyndt for kongelig regning i 1543, men efter forskellige omskiftelser bestemte Chr. IV sig i 1623 til, at driften for kongelig regning skulle indstilles og værkerne bortforpagtes, idet der til disse nu havde meldt sig flere liebhavere. Et konsortium, hvis hovedmænd var Johan Post, borger og indvåner i København, og Herman Krefting i Oslo, dannede det såkaldte jernkompagni, og deres forslag blev modtaget med velvilje af kongen, hvis rustninger da tog fart med hans indtræden i »Kejserkrigen« for øje, idet han på denne måde kunne sikre sig kanoner, kugler, harniskplader, stangjern m.v. Kompagniet fik da 25. oktober 1624 monopol på jernudvindingen i Norge og desuden anden bjergværksdrift med undtagelse af den kongelige (sølvværket i Kongsberg). Iflg. privilegierne skulle kompagniets partcipanter have værkerne til evigt eje, den ene arving efter den anden. Afgiften var fastsat til 24 sk. af hvert produceret skippund jern foruden en årlig afgift for brug af kongens gårde og kuldriften i skovene, så at forholdet nærmest fik karakteren af en forpagtning. Den første ovn opførtes i 1625, og produktionen blev straks betydelig, idet kongens deltagelse i Trediveårskrigen i årene 1625–29 gav kompagniet en sikker afsætning. Bjergværksdriften var særlig knyttet til Eidsvolds, Bærums og Fossums jernværker. Om sidstnævnte værks produktion foreligger oplysninger, der viser, at der i tiden 10. september 1626 til 18. september 1627, medens Johan Post forvaltede værket, blev støbt og tilvejebragt af runde kugler (til kanoner) 111 skippund 6 lispund, af stykker (kanoner) 28, der tilsammen vejede 48 skippund, murankre 78 skippund, jernkakkelovnsplader 12 skippund, stangjern næsten 100 skippund og store mængder spiger af forskellig slags. Johan Post's søn, Henrik Post, overtog derefter Fossum værks forvaltning, og i tiden fra 18. september 1627 til 8. januar 1629 støbtes 227 skippund stangjern, 102 kanoner, der tilsammen vejede 255 skippund, samt 102 skippund runde kugler. Den 17. oktober 1627 blev forøvrigt privilegiet af 1624 forøget og fornyet. Disse oplysninger om produktionen blev meddelt af Henrik Post og Henrik Pedersen under en forretning, der blev afholdt i Christiania den 8. januar 1629, til revision af Johan Post's efterladte arvingers regnskaber vedrørende »det anrettede Bergverk, Hytte og Kammerværk udi Skien«. Johan Post må altså være død, formodentlig i slutningen af 1628. Det må antages, at Johan Post kun har opholdt sig i Norge på rejser for at besøge værkerne, men har bevaret sin faste bopæl i København. Sønnen, Henrik

200–206 aftrykt Jernkompagniets privilegier af 25. oktober 1624 og tillægsprivilegierne af 17. oktober 1627. Brev af 25. november 1948 fra den nuværende ejer af Fossum, godsejer Herman Løvenskiold, har været af væsentlig interesse til oplysning om Johan Posts virksomhed ved Fossum Jernværk og om produktionen ved dette værk, for hvilke oplysninger jeg bringer min bedste tak, hvilken jeg også retter til dr. Hans Holst, Oslo, bergingeniør R. Støren, Oslo, bibliotekar Finn Erichsen, Universitetsbiblioteket i Oslo og arkivar Eivind Jerve, Rigsarkivet i Oslo, for ulejligheden med at fremskaffe oplysninger om Posts virksomhed i Norge. Ang. slægten Post i Norge kan iøvrigt henvises til J. L. Qvisling: Øvre Telemarkens historie i det 17. århundrede (Skien 1906), Finne-Grønn l. c. og ibid. s. 95–96. Fra Skiens ældste skifteprotokoller (skifter efter Henrik Posts søn, Johan (1628–1675) og Henrik Posts enke, Elisabeth, død 1679).

Post, var derimod bosat i Skien som forvalter på faderens vegne af jernværket i Fossum og gruberne i Bratsberg. Allerede i 1628 synes driften at have været mindre lønnende, og efter freden i Lübeck i 1629 sank produktionen stærkt. Johan Post efterlod sig 4 børn, nemlig en datter, der var gift med Anders Pedersen, der ved kgl. brev af 28. april 1628 blev den første møntmester ved den i Christiania oprettede mønt⁵³, sønnen Henrik Post samt 2 umyndige børn, Jørgen og Mette Post. Jernværkerne blev delt, idet Henrik Post og hans 2 yngste søskende m. fl. ved skøde af 15. april 1631 overtog Fossum og Barboe, medens Anders Pedersen, der forud var participant i Eidsvold, beholdt $\frac{1}{4}$ af dette samt af Bærum værk. I 1635 stoppede det hele dog op for Henrik Post, der døde omkring 1640, hvorimod hans enke, Elisabeth, først døde i januar 1679, 81 år gammel.

Johan Post har sikkert, inden deltagelsen i saltkompagniet og senere i jernkompagniet bragte ham tab, således at han i 1626 skyldte kongen 7000 rdl., der dog muligt står i forbindelse med de betydelige udlæg, han måtte afholde for at få jernværkerne i drift, været en formuende mand. Han ses således at have ejet en del ejendomme i København. Den 13. april 1617 købte han af Sophie Ulfstand den store gård på Købmagergade (der senere hen under Christian VI var bolig for overhofmarskallen og fra 1780 sæde for hovedpostkontoret) med tilhørende 6 boder i Valkendorfsgade, og den 16. juli 1619 købte han nabohuset mod nord, hvilket sidste senere (før 1646) erhvervedes af den kendte møntmester Henrik Köhler. Johan Posts enke, Anne Henrichsdatter synes senere at have solgt ejendommen til købmanden Jørgen Bödker von Delden, der nævnes som ejer af ejendommen i 1633. Senere fik Griffenfeldts morfader, vinhandler Peter Motzfeldt ved en herredagsdom i 1643 tilkendt halvdelen af ejendommen⁵⁴. Den 4. maj 1619 havde Jørgen Post købt en grund, der beskrives som liggende ud til Gråbrødre, sønden for gaden og sønden næst op til (Gråbrødreklosters) prisonet, østen for den gård, som herr Peder Sørensen (kapellan til Helligåndskirken) nu ibor og vesten næst op til Helligånds hospitals ladehus. Til grunden var der adgang fra Løvstræde gennem en lille smøge (fra gårdspladsen for Løvstræde 11)⁵⁵. H. U. Ramsing har antaget (Hist. Medd. om Kbhvn., III, s. 494), at Johan Post var ejer af den store gård på Købmagergade til sin død, men anfører urigtigt Post's dødsår som 1631. Skødet fra Johan Post eller dennes enke synes dog ikke kendt. Endelig anfører Københavns Diplomatarium, III, s. 103-104 et skøde af 4. oktober 1631, hvori omtales afgangne Johan Post's våning i Møntergade, uden at hans enke dog her

⁵³ Om oprettelsen af mønten i Christiania, se Wilcke: Møntvæsenet ... 1625-1670 (Kbhvn. 1924), s. 151 ff. Deichman antog urigtigt, at Johan Post havde været Chr. IV's første møntmester i Christiania (Videnskabernes Selsk. Skr. XI, Kbhvn. 1777, s. 289).

⁵⁴ Om gården i Købmagergade, se H. U. Ramsing i Hist. Medd. om Kbhvn., III (Kbhvn. 1911-1912), s. 493-494; Fr. Weilbach: Marskalsgaarden paa Købmagergade (Postgaarden), ibd. 2. rk. 2. bind (Kbhvn. 1925-26), s. 185-186.

⁵⁵ H. U. Ramsing i Hist. Medd. om Kbhvn., III (1911-1912) s. 459.

ses anført (cfr. Bering Liisberg l.c. s. 145). Iflg. Bering Liisberg betalte Johan Post i 1619 af en bod på Købmagergade 8 skilling (l.c. p. 145), hvorved næppe kan være sigtet til den store gård.

I Kancelliets Brevbøger ses Johan Post sidst omtalt, da borgmester og råd i København den 7. juli 1627 beskikkedes til at afgøre en trætte mellem ham og Niels Jonsen i anledning af grænsen mellem deres huse⁵⁶.

Johan Post's enke, Anne Henrichsdatter angives i 1631 at have boet i Møntergade mellem Sjæleboderne og Volden. Men når årstallet 1631 i almindelighed anføres som Johan Post's dødsår, er dette, som det fremgår af revisionsforretningen af 8. januar 1629, urigtigt, idet Johan Post må være død i hvert fald engang i 1628. Om hans fødeår og fødested har hidtil intet kunnet oplyses med bestemthed. Finne-Grønn har (l. c. s. 120) anset det for mest sandsynligt, at han stammede fra Holland (Schoonhoven ved Rotterdam), men har dog også (l. c. s. 113) peget på den mulighed, at han tilhørte en familie Post, der levede i Flensborg i 1500-tallet.

For Johan Post's tilknytning til Flensborg kunne tale hans tidlige arbejde for denne by i 1595 (ovenfor note 8). Bruno Dorfmann, Hamburg, har i den anledning velvilligt i maj 1949 foretaget undersøgelser i Stadtarchiv i Flensborg. Desværre savnes her dåbsregistre og i det hele kirkebøger fra det 16. århundrede. Han har herved fundet frem til en Henrich Post (død 7. april 1588), der nævnes i Gundlach: *Des Johannes Reinhusen, Organisten bei der Marienkirche i Flensburg, Annales Flensburgensis 1558-1604* (Kiel 1926) nr. 453, 605 og 662. O. H. Møller: *Der Stadt Flensburg Schöte-Buch*, Original i Staatsarchiv Schleswig, 1512 bis 1608, afskrift, udfærdiget af professor Møller ca. 1770, nævner en Hinrich Post i årene 1515-1533; en anden Hinrich Post omtales som grundejer 1582 og 1584, hans arvinger nævnes 1593 og 1601. Eftersyn af borgerskabsprotokollen 1558 - ca. 1630 har intet resultat givet med hensyn til en Johan eller Hans Post. Ratsprotokollen, bd. 3, (1590-1599) omhandler p. 186 under 29. august 1594 formynderskabet for en unævnt søn af afd. Hinrich Post »also ein junger geselle und der kein domicilium hatt.« Yderligere undersøgelse er foretaget af stadtarchivar, dr. Otto Schütt, men uden resultat. Som guldsmed i Flensborg kendes Johan Post ikke, heller ikke af direktøren for Kunstgewerbemuseet i Flensborg, dr. Fuglsang.

Selv om resultatet således har været negativt, er der dog nogen grund til at antage, at Johan Post har tilhørt den flensborgske håndværker- og købmandsfamilie Post, og han kan i sine unge år være rejst til København, hvilket kan forklare, at han ikke findes i borgerskabs- eller skødeprotokollerne. Forøvrigt ses ej heller Flensborgs gave til kongen i 1595 omtalt i rådsprotokollen bd. 2 for årene 1590-1599. At Johan Post gav sin søn navnet Henrik, der så hyppigt forekommer i den

⁵⁶ Kancelliets Brevbøger 1627-1629 (Kbhvn. 1929), s. 128.

flensborgske familie, giver en, om end svag støtte for antagelsen af hans tilknytning til denne slægt⁵⁷.

Som møntmester har Johan Post sikkert været en god arbejdsgiver; endnu i 1652 påberåbte et par møntesvende sig de lønninger, de havde haft hos ham og Schwabe⁵⁸. At han i hvert fald delvis har skåret stemplerne til de af ham slåede mønter, er sandsynligt, når henses til det oplyste om hans virksomhed som signetstikker m.v., jfr. også ovenfor note 43.

Tilbage står endnu at redegøre for Johan Post's »russiske denninger«, de eneste mønter, han vides at have møntet, der ikke er forsynet med hans mærke. Betegnelsen »Denninger« har intet med ordene »Danmark« eller »dansk« at gøre.

Allerede Johs. Lauerentzens udgave af *Museum regium* omtaler Johan Post's udmøntning af »rydske Dænninger« (Part. II. Sect. V., Blad Q 13 No. 214), idet han anfører kongens befaling til kgl. møntmester Johan Post af 5. april 1619 om at præge denne mønt, så »at 48 Dænninger skal veje 1 Rigsdaler og være af Prøve som Rydske Dænninger«. Lauerentzen beskriver her en denning, der nærmest svarer til Schou uden år nr. 83, dog uden M under hesten, men det tilføjes, at der af samme slags gives en anden lille mønt, men med *russisk* indskrift, uden at man dog heraf må slutte, at en sådan allerede da fandtes i den kgl. Samling. Om denningerne siges det hos Lauerentzen, at de blev præget for at de i lige grad skulle gå i handelen hos de russiske Lapper, lydende såvel under dansk som under czarens myndighed, og det tilføjes, at de danske denninger nu er sjældne i brugen hos Russerne, men endnu sjældnere hos os.

Som det vil ses, henførte Lauerentzen således denningerne med tyske indskrifter (Schou u.å. nr. 80–84) til Johan Post's udmøntninger (hans russiske denninger), og han tilføjer, at Hans Mule også havde en sådan denning i sin samling. Joh. Muleni: *Numismata Danorum* (Hafniæ 1670) anfører da også som Cl. III, series VII, nr. 12: »Nummus Equitis dimidius, cujus valor unius solidi cum dimidio« (○: 1½ skilling), og at denne mønt virkelig har været en denning, fremgår af, at Mules katalog *ibid.* nr. 16 anfører en 2 skilling lybsk (ryttermønt), hvis værdi *nu* ansættes til 3 β 1 hvid⁵⁹, medens der i series VIII som nr. 12 anføres »Tres nummi Equitis«, der er indordnet under 8 skillinger og altså drejer sig om 3 stk. 4 β lybsk (ryttermønt).

Hielmstiernes Medaille- og Mynt... Samling (Kbhvn. 1786) beskriver s. 270 nr. 154–155 2 forskellige denninger (svarende til Schou 80 og 84), om hvilke det

⁵⁷ Jeg beder d'herrer Bruno Dorfmann, Stadarkivar, dr. Otto Schütt og museumsdirektør, dr. Fuglsang modtage min bedste tak for foretagne undersøgelser i Flensborg om Johan Post.

⁵⁸ Wilcke: *Møntvæsenet* under Chr. IV og Fr. III, s. 116, note 1.

⁵⁹ Om rytterpenges nedsættelse, først ved Frd. 16. august 1622, senere yderligere ved Frd. 22. januar 1625, se Wilcke s. 204–205 og 225–226.

hedder: »Er af de saa kaldte Dænninger eller Rydske Dænninger, som Kongen ved Forordning af 1619, d. 5. Apr. lod befale at skulle slaaes.«

I »Beskrivelsen« af 1791 anfører L. Prætorius (s. XXVI): »Efter Befaling til Johan Post af 5. April 1619 skulde myntes Denninger for 1500 Rdl., saa at 48 Stkr. veier til 1 Rdlr., og være af Materie og Prøve eftersom de Russiske ere.« Iflg. Kancelliets Brevbøger 1616–1620, s. 576, er iøvrigt pågældende missive til Johan Post dateret ikke 5., men 4. april 1619. I O. P. Kølles tabeller, *ibid.* s. LXII, henføres udmøntningen af denningerne derimod til 1602, vistnok på grund af en misforståelse af Erik Pontoppidans omtale af mønterne (se nedenfor); denningerne betegnes hos Kølle som Danske Copeck. »Beskrivelsen« anfører s. 373 under nr. 1209–1211 (Tab. XXV. 23, 22 og 24) tre lidet forskellige denninger, svarende henholdsvis til Schou 80, 82 og 81. Om nr. 1209, der er betegnet som »en liden rar klippet Sølv Mynt«, oplyses tillige, at den – såvel som de efterfølgende – er »slaget i Lignelse med de russiske Kopeker, til Brug i Handelen i Finmarken og kaldet Dønning«. Jens Vintmøls katalog, 2. hæfte (Kbhvn. 1804) anfører s. 72 nr. 388 ligeledes »en saakaldet Rydsk Denning«.

I nyere tid er denne sort denninger tillige anført i følgende samlinger:

Bille-Brahe nr. 593 a. Denning u.å. B. 1209. Mønten er tilbyttet fra den kgl. Møntsamling og i bytteprotokollen betegnet som Hielmstjerne 155, men samme betegelse har Møntsamlingens eget eksemplar, så Bille-Brahes eksemplar, der nu findes i L. E. Bruuns samling som nr. 5937 (Schou 80), er næppe identisk med Hielmstjerne 155, men muligt med Hielmstjerne 154.

På Alfred Benzons auktion fandtes som nr. 852 en denning (B. 1209), der købtes af Guildal, hvis katalog nr. 1110 dog citerer B. 1210. – Denne mønt er nu i L. E. Bruuns samling som nr. 5938. – H. H. J. Lynges samling indeholdt også som nr. 992 et eksemplar, citeret som B. 1209 (Tab. XXV. 23), købt af L. E. Bruun; C. T. Jørgensens håndskrevne katalog anfører ligeledes en denning, og sådanne er fremdeles forekommet på møntauktionerne efter H. H. Schou nr. 414 (henført som Schou 82 til Glückstadt som møntsted), købt af O. Bjørnstad, på hvis auktion i 1934 mønten solgtes som nr. 222. På L. E. Bruuns dubletauktion i 1925 solgtes som nr. 2277 en denning (B. 1209), og endelig solgtes på P. Haubergs auktion som nr. 3434 en denning, Glückstadt, Schou 82, hvilket eksemplar nu er i overretssagfører Hedes samling. – S. de Chaudoir: *Aperçu sur les monnaies russes II* (St. Pétersbourg 1837) pag. 57–58 nos. 390–392 (pl. II, 4 fig. 11) beskriver tre eksemplarer fra statsråd Krugs samling, omtrent som Schou 84 og 80.

Selv om denne oversigt næppe er udtømmende, er denne sort denninger næppe forekommet meget hyppigere. Den anonyme møntauktion 27. marts 1882 i København, der væsentligt bestod af mønter fra konsul Wulffs samling, som P. Hauberg havde købt, anfører ganske vist s. 18 nr. 680–683 fire stk. To Schilling Lübsch, og

efter citatet (B. XXV. 21, 22) skulle der heriblandt have været denningen B. 1210 (Tab. XXV. 22), hvad dog den lave pris, nemlig 80 øre for alle 4 mønter, udelukker, ligesom ingen raritetsangivelse foreligger. I de store samlinger, der har tilhørt O. Thott, Suhm, v. Hemmert, Frost, Schubart, Timm, Kreber, Devegge, Thomsen, Bech og Emil Glückstadt, fandtes i hvert fald ingen af disse denninger.

Ingen af de ovennævnte denninger (B. 1209–11, Tab. XXV. 23, 22 og 24, Schou u.å. nr. 80–84, C. T. Jørgensen, l. c. s. 82 nr. 225 og 225 a) har imidlertid noget som helst med Johan Post's udmøntning i 1619 af »russiske denninger« at gøre. De er derimod præget i Glückstadt af portugiserjøden Albert Dionis iflg. dennes privilegium af 7. juli 1619⁶⁰.

Johan Post's virkelige russiske denninger er beskrevet af C. T. Jørgensen l. c. s. 82, nr. 226 og H. H. Schou s. 168 nr. 85–86.

Fig. 27 og 28. Denninger, slået i Glückstadt.

Fig. 29. Russisk denning.

I dansk numismatisk litteratur har hidtil kun været kendt af Johan Post's russiske denninger følgende:

Schou 85: Dette eksemplar fremkom i Fortegnelse over afd. Kammerraad Ove Theodor Thomsens efterladte Samling af Mønter . . . (Kbhvn. 1880), s. 118 nr. 3189, hvor mønten betegnes som »Kopek fra Finmarken, Rytter med Landse; derunder M. Revers Kongens Titel paa Russisk. Chaudoir II. T. 4. 10. Rariss.« Mønten købtes af den kongelige Møntsamling for den da høje pris af 51 kr. Schou 86: Nu i L. E. Bruuns møntsamling s. 184 nr. 5939, urigtigt anført som Schou 85 og urigtigt indordnet under Glückstadt som møntsted; stammer fra L. Chr. Petersens møntauktion, 2. del (1914), nr. 723 (tavle IV). Mønten var erhvervet paa auktion hos Hess Nachf. Frankfurt a. M. den 18. januar 1909 (Sammlung Erbstein, II. Abteilung) s. 98 nr. 2385. Da mønten her urigtigt var anført som den sidste af Christian V's mønter, og der ingen afbildning eller raritetsangivelse var tilføjet, solgtes mønten – dens store sjældenhed til trods – for kun 23 mark.

Udover disse 2, af Schou beskrevne russiske denninger, har Chaudoir, anførte sted, pag. 57 nr. 389, pl. II, 4, fig. 10, publiceret et eksemplar, også fra Krugs samling, det i Ove Thomsens katalog anførte citat. Afbildningen svarer ret nøje til Schou 85. Hvor dette eksemplar nu beror, er mig ukendt.

Så tidligt som i året 1700 havde imidlertid den berømte svenske numismatiker

⁶⁰ Wilcke s. 171.

Nils Keder (1659–1735) publiceret en af disse, af Johan Post udmøntede russiske denninger. I *Nova literaria maris Balthici* 1701 (Lübeck) findes således pag. 18–20 trykt Nicolai Kederi . . . epistola, dateret Stockholm den 8. december 1700. Keder beretter heri, at han fornylig igennem sine forbindelser i de svenske Østersøprovinser havde erhvervet 2 sølvmønter fra den danske kong Christian IV af vægt som de russiske kopeker fra czarerne Basilius, Vladislaus, Michael og Alexius [1606 ff] med Sct. Georg som rytter med landse på den ene side. På den første findes på forsiden M under rytteren, medens der på den anden side med russiske bogstaver stod Christiano schetira Korolaz Denmark. Af mønten findes (tab. I. 2) en afbildning i kobberstik, hvorefter denningen nærmest svarer til Schou 86, idet ind-

Fig. 30 og 31. Denninger efter Nils Keder.

skriften, transkriberet til danske bogstaver, må læses Christi – anos tschet – irakorol – as Denm – arks.

Den anden mønt, hvoraf en kobberstukken afbildning er givet Tab. I. 3, viser en af de i Glückstadt slæde denninger, nærmest som Schou 84, idet indskriften kan læses således: *van G : | Genaden | christian | er IIII koꝛ | nc in den | marc.*

Sandsynligvis er det fra Keders meddelelse, Lauerentzen har oplysningen i *Museum regium* om, at der også gives en anden (end den i *Museum regium* anførte denning, der jo var slået i Glückstadt) Mønt, men med russisk Indskrift«, og Chaudoir l. c. citerer udtrykkeligt Nic. Keder: *De nummis Russorum* i *Nov. litt. maris Balthici* 1701 pag. 18 ff. Interessant ville det være, om der endnu kunne skaffes klarhed over Keders møntsamlings skæbne, således at disse denninger atter kunne komme for dagens lys, idet de ikke synes identiske med de hidtil kendte⁶¹.

Keder oplyser i sit brev, at hans hjemmelsmand, en købmand Johan Rodde i Narva havde fortalt ham, at disse mønter var bestemt for handelen såvel med de Lapper, der lød under czaren, som med de Lapper, der var danske undersåtter, men henskød forøvrigt sagens afgørelse til den lærde danske polyhistor Otto Sperling, der dog ikke synes at have beskæftiget sig hermed. Keders beretning refereres næsten ordret af Erik Pontoppidan i *Gesta et vestigia Danorum extra Daniam*, tomus III (Lipsiæ & Hafniæ 1741) p. 478 ff. i prgf. 21 »Om de i Rusland slaaede Mønter, der kaldes Copecer, forsynet med Christian IV's Navn og Titel paa Russisk«, idet Pontoppidan herved erindrer om Christian IV's sørejse i

⁶¹ Om Keder, se Bengt Hildebrand: C. J. Thomsen och hans lärda förbindelser i Sverige 1816–1837, I–II, Stockholm 1937–1938 (Registeret s. 792).

1602⁶². Johann Heinrich Schlegel kommer naturligvis også ind på disse mønter i hans udgave af *Geschichte Christian des Vierten Königs in Dänemark von Niels Slangen*, 3. Buch, Kopenhagen und Leipzig 1771, pag. 135–136, idet han citerer *Museum regium*, Keder og Erik Pontoppidan.

Om denninger oplyser A. Suhle i *Wörterbuch der Münzkunde*, Berlin–Leipzig 1930, p. 135, at de efter forbillede af de russiske »Tropfkopeken« blev præget af Christian IV i Glückstadt omkring 1622, af Frederik III af Holsten-Gottorp, af Johan den Yngre af Slesvig-Holsten-Sønderborg og af erkebiskop i Bremen Johann Friedrich af Holsten-Gottorp, de såkaldte »Rytterpenge« af værdi 4 og 2 Schilling lybsk⁶³, samt at de sandsynligvis var bestemt for handelen med Rusland, da navnet denning vel er afledet af denga, hvis form de også havde. Om denga oplyses sammesteds (s. 132–134), at disse russiske sølv mønter blev præget siden sidste fjerdedel af det 14. århundrede til en vægt af oprindelig 0,93 g og udgjorde $\frac{1}{100}$ af den østrussiske rubelbarre. Foruden af storfyrsterne i Moskva blev de også slået af en del andre russiske fyrster. I daglig tale kaldtes de sværd- eller sabel-mønter i modsætning til kopekerne, der kaldtes spydmønter. Om kopekerne oplyser N. Bauer sammesteds p. 317, at de prægedes siden 1535; efter deres vægt er de vistnok afledt af de i Novgorod slåede denga, hvis prægning efter 1478 overførtes til Moskva. Kopekerne har i tiden 1535–1719 på forsiden czaren til hest med et spyd (russisk »kopje«) i hånden og på bagsiden en indskrift i flere linier med navn og titel; under hesten anbragtes møntstedets monogram. Kopekernes vægt var i 1535 0,69 gr, i tiden 1610–13 0,51 gr og siden 1630 0,48 gr.

Kendskabet her i Danmark til disse russiske mønter (dengi og kopeker) var ikke af ny dato, da Christian IV i 1619 bestemte sig til at udmønte denninger. Kvitte- ring af 31. januar 1562 til rentemester Joachim Beck lyder således bl. a. på 248 »rydske Denninger« (Kancelliets Brevbøger 1561–1565, s. 99); kvit- tering af 20. december 1565 til rentemester Eiler Grubbe nævner bl. a. ligeledes 294 rudsche Deninger (l. c. s. 693–694); kvit- tering af 28. februar 1570 til renteskriver Peder Hansen om- fatter bl. a. 469 $\frac{1}{2}$ »ridsk Dening« (Kancelliets Brevbøger 1566–1570, s. 550); kvitte- ring af 29. juni 1574 til Otte Brockenhus og Peder Hansen, renteskrivere, nævner bl. a. 1131 $\frac{1}{2}$ »rydsk Denning« (Kancelliets Brevbøger 1571–1575, s. 466–467), medens kvit- tering til Christoffer Valkendorff af 9. marts 1575 for regnskab for

⁶² Det kunne synes, som om Pontoppidans henvisning til sørejsen i 1602 er blevet misforstået af O. P. Kölle, når han har ansat udmøntningen af denningerne til 1602, og misforståelsen går igen hos C. N. Schwach, l. c. s. 50, hvor udmøntningsåret for denningerne, hvoraf Schwach kun kendte de i Glückstadt slåede, angives som 1602. Udmøntningsstedet angives s. 84 som »rimeligvis« København.

⁶³ En vis lighed med Christian IV's »ryttermønter« har en af hans fætter, Christian af Minden, slået 2 schilling 1621, se herom M. Bahrfeldt: *Die Silber Groschen und kleineren Münzen Herzogs Christian von Braunschweig-Lüneburg aus unbekanntem Münzstätten*, Berl. Münzbl. nr. 159, novbr. 1893, sp. 1562, og Eduard Fiala: *Münzen und Medaillen der Welfischen Lande. Teil: Das neue Haus Lüneburg (Celle) zu Hannover*, 1912, p. 105, nr. 40 (Tafel II. 7.), v. 0.96 g.

året 1574 lyder bl.a. på 1130^{1/2} »rydsk Dening« (l.c. s. 582–583). I Christoffer Valkendorffs regnskab for året 1579 fremkommer dog kun 3^{1/2} »rydsk Dening« (Kancelliets Brevbøger 1580–1583, s. 134), medens hans regnskab for 1580 foruden de samme 3^{1/2} »rydsk Dening« yderligere nævner 23 lod 1 kvint i »rydske Deninger« (l.c. s. 404), og vistnok samme sum, der dog anføres som 33 lod 1 kvintin, går igen i regnskaberne for 1581 (l.c. s. 524) og 1582 (Kancelliets Brevbøger 1584–1588, s. 313–314).

Selv om Rusland i 1500- og 1600-tallet havde et stort eksportoverskud, i hvert fald i Østersøhandelen, som udlignedes ved indførsel af ædelt metal, kunne det ikke undgås, at den gode russiske sølvmønt (dengi og kopeker) udførtes af landet, og de russiske ukas'er fra 1600-tallets begyndelse, der klagede over, at udlændingene udførte den ældre, bedre mønt, der i stedet for skulle indleveres til mønten, synes ikke helt at have savnet grundlag. De mange forbud, der udstedtes mod i handelen med udlændinge at give ældre mønt eller overhovedet at give mønt for varer, har naturligvis lige så lidt da som senere kunnet hindre, at en del russisk mønt på den ene eller den anden måde sivede ud af Rusland⁶⁴.

Foruden de vidnesbyrd, der ovenfor er fremdraget af danske rentemesteres regnskaber, forekommer mere spredte eksempler fra vore nabolande.

Nils Ludvig Rasmusson har i *Fornvännen* 1940, s. 217–221, fremdraget en kvittering fra Gustav Vasa 1549 for modtagelsen af bl.a. hele og halve russiske deninger; ligeledes nævner Stockholms Stads Tænkebøger fra 1592 en post deninger, og ved freden i Stolbova skulle czaren til svenskekongen betale 20.000 rubler i gode, gangbare og uforfalskede sølvdeninger. En Nyköping-borgers efterladenskaber fra 1634 nævner bl.a. Ryska deninger til et beløb af 18 daler⁶⁵.

Fra Norge har Carsten Svarstad i *Nordisk numism. Unions Medlemsblad* for november 1944, s. 117–118, publiceret en i norsk Finmarken fundet tropf-(dråbe-) kopek fra Michael Feodorowitch Romanof (1613–1645), men synes at have oversat,

⁶⁴ Arthur Attman: *Den ryska marknaden i 1500-talets baltiska politik*, Lund 1944; jfr. Sven A. Nilsson i *Scandia*, bd. XVI (1944), s. 180–187.

⁶⁵ I samme afhandling har Rasmusson nævnt forekomsten af danske og norske speciedalere, forsynet med 2 kontramærker, nemlig et rundt, der i en perlekrans viser czaren, ridende til højre med sænket lanse, under hesten Moskvas mønttegn M, og et firkantet med årstallet 1655, hvorved specieme i Rusland i 1655 blev forhøjet fra en værdi af 50 til 64 kopeker, de såkaldte jefimki (jefimok). Rasmusson nævner her 3 norske specier af årgangene 1634, 1635 og 1647 samt 2 danske specier af årgangene 1646 og 1627. En meget rig specialsamling, der i oktober 1928 solgtes hos Franz Ferdinand Kraus i Braunschweig (Verst.-Kat. nr. 3), giver p. 84–85 en oversigt over Ermitagens samling af disse kontramærkede dalere fra czar Alexei Michailowitsch (1645–1676), og beskriver ikke mindre end 138 sådanne jefimki, af hvilke følgende har interesse for nordiske samlere: nr. 1351 og 1352, specie norsk 1640 (2 ekspl.); nr. 1353, specie dansk 1650; nr. 1360, Johan Adolf af Holsten-Gottorp som biskop af Lübeck, specie 1607; nr. 1366, dødsспецие 1626 over Elisabeth af Braunschweig (Chr. IV's søster); nr. 1467, specie, Glückstadt 1646 (som Schou 35) og endelig nr. 1354–1355, salvatordalere fra Christina af årgangene 1639 og 1646. I fundet fra Silstrup, Skarrild sogn, Hammerum herred, der bestod af 93 speciedalere, forekom 2 jefimki, dalere fra Geldern 1651 og Frankfurt a. M. 1651, se N. N. Å. 1946, s. 181–183.

at denningerne med »russisk« skrift er slået af Johan Post i København i 1619, og at kun den anden gruppe denninger (Schou 80–84) er slået af Albert Dionis i Glückstadt.

Foruden de af handelsmæssige grunde – vel navnlig Narvahandelen – betingede ønsker fra Christian IV's side om at lette handelen på Rusland, spillede sikkert også ganske andre motiver ind for kongen til denne ejendommelige udmøntning.

Den nordiske Syvårskrig var afsluttet med freden i Stettin, der blev underskrevet den 13. december 1570. Danmark opgav herved sine fordringer på Sverige, Sverige sine på Gotland; spørgsmålet om retten til at føre de 3 kroner blev henvist til en voldgiftskendelse af den tysk-romerske kejser og en af hvert land valgt kurfyrste; alle erobringer skulle tilbagegives, Härjedalen og Jämtland til Norge og Elfsborg til Sverige, dog mod betaling af 150.000 daler herfor, og Øsel og Reval m. m., som havde tilhørt hertug Magnus, Frederik II's yngre broder, fik Danmark tilbage. Voldgiftskendelsen om de 3 kroner blev aldrig afgivet og henstod således uafgjort, og nye stridigheder med Sverige dukkede op, der navnlig skærpedes, efter at hertug Carl af Södermanland i 1598 ved Stångebro havde besejret sin brodersøn, den svenske kong Sigismund, der blev afsat af den svenske rigsdag, hvorefter Carl valgtes til rigsforstander for i 1604 at blive Sveriges konge som Carl IX. Ved freden i Teusina i 1595 havde Rusland til Sverige afstået den del af Finmarken, der ligger mellem Varangerfjord og Österbotten, og dermed retten til at kræve skat af Lapperne i Finmarken, medens man fra dansk side fastholdt landet mellem Kolabugten og Titisfjord som gammelt norsk skatteområde. De særlige bosættelses- og bebyggelsesforhold heroppe affødte dog mange vanskeligheder, idet Fjeldlapperne drog rundt i alle de 3 riger, Norge, Sverige og Rusland, og når de fra det indre flyttede til kysten, fulgte skatteopkræverne med for at gennemføre deres skattekrav, således at beboerne i Finmarken undertiden skattede til alle tre magter. I 1597 konstaterede Christian IV af et hollandsk kort over landet ved Ishavet, at en del af det efter dansk opfattelse norske gebet regnedes for svensk, og ud fra hele sin indstilling, bl. a. hans ringeagt for hertug Carl, som han altid betragtede som en parvenu, blev det hans faste beslutning at hævde Norges rettigheder i Lapmarken. Under navnet Christian Frederiksen foretog han i tiden fra 17. april til 13. juli 1599 sin kendte flåderejse forbi Nordkap til Kolabugten, hvorunder han personlig undersøgte forholdene. Også andre stridsspørgsmål dukkede op foruden det uafgjorte spørgsmål om retten til at føre de 3 kroner. Gentagne grænsemøder blev resultatløse, og situationen mellem Danmark og Sverige blev mere og mere tilspidset, navnlig efter at Carl IX ved sin kroning i 1607 havde anlagt titlen konge over Lapperne i Nordland. Resultatet blev Kalmarkrigen, der endte den 20. januar 1613 med freden i Knäröd, hvorved Sverige opgav sine krav med hensyn til Øsel, de 3 kroner, Lappeskatten

mellem Varangør- og Titisfjord m.v., Stettinerfreden stadfæstedes, og Sverige som krigsskadeserstatning skulle betale 1 million speciedaler i 4 terminer inden 20. juni 1619, den såkaldte »Elfsborg-Lösen«, og som pant herfor skulle Danmark beholde Elfsborg med 7 herreder, Göteborg, Gullberg og Ny- og Gammel-Lödöse, indtil erstatningen var betalt. Forholdet til Sverige ændredes dog ikke nævneværdigt; fredsvilkårene blev et dybt sår i svensk selvbevidsthed og avlede et nag mod Danmark i det svenske folk, der blev så meget mere skæbnesvangert, som Carl IX's søn og efterfølger, Gustav Adolf snart begyndte den krigerløbebane, som gjorde Sverige til en stormagt, hvis ekspansionstrang kom til at true ikke blot Christian IV's »Dominium maris Baltici«, men senere endog Danmarks eksistens og resulterede i erobringen af de gamle, danske lande, Skåne, Halland og Blekinge⁶⁶.

Christian IV's selvfølelse var da gentagne gange blevet krænket af, hvad han betragtede som svenske overgreb. Carl IX's enkedronning, Christina, førte således fortsat den af Christian IV så forhadte titel som »Dronning over Lapperne i Nordland«, og endnu på grænsemødet i Knäröd i februar 1619 klagede de svenske rigsråder over de norske fogeder i Lapland, som lagde hindringer for Svenskernes opkrævning af skatter og tvang de svenske Lapper til, så snart de havde overskredet grænsen, at forblive under dansk (norsk) højhed, medens de danske rigsråder omvendt hævdede, at Svenskerne selv var skyld i disse grænsestridigheder, og at Svenskerne tilbageholdt en flere gange lovet kopi af fredstraktaten af 1595 med Russerne.

Handelsinteresser og den særlige interesse for Norges rettigheder, det land, som de første konger af det oldenborgske hus betragtede som deres »arveland«, og vel også ønsket om at demonstrere det danske herredømme i disse fjerne egne samt at udvide Danmarks handel, der på andre områder gav sig udtryk i oprettelsen af »kompagnier«, har da sikkert været en væsentlig grund til den ejendommelige udmøntning, som Christian IV i 1619 lod foretage i København af møntmester Johan Post, og som går under navnet »russiske denninger«⁶⁷, der altså ikke må forveksles, som det ofte er sket, med de af Jørgensen l. c. nr. 225 og Schou l. c. nr. 80–84 beskrevne denninger med tysk indskrift, der er udmøntet i Glückstadt af møntmesteren Albert Dionis, se herom J. Wilcke l. c. pag. 170–173 og 213–215.

Wilcke har, l. c. s. 169, oplyst, at der i et af wardeinen Hans Goslar aflagt slagsskatregnskab under 29. maj 1619 er opført en sum af 172 mark sølv som formøntet i »nye rydske Denninger.« I det under 5. april 1619 udfærdigede missive til Johan

⁶⁶ J. A. Fridericia: Danmarks Riges Historie IV (Kbhvn. 1896–1902); Erik Arup: Danmarks Historie II (Kbhvn. 1932) s. 588, 651–52, 656–58; Det danske Folks Historie, IV, (Kbhvn. 1928) s. 71–73, 229–233, 242; Schultz Danmarkshistorie, III, Kbhvn. 1942, s. 70–72, 78–80; Det norske Folks Liv og Historie gennem Tiderne, bd. IV (Oslo 1935); Sveriges Historia til våra dagar, bd. V p. 348 ff og VI p. 35 (Stockholm 1921 og 1927).

⁶⁷ J. Wilcke: Christian IV's Møntpolitik 1588–1625 (Kbhvn. 1919), s. 169–70. C. T. Jørgensen: Beskrivelse over Danske Mønter 1448–1888, Kbhvn. 1888, s. 82 nr. 226. H. H. Schou: Beskrivelse af danske og norske Mønter 1448–1814 og danske Mønter 1815–1923 (Kbhvn. 1926), s. 168 nr. 85–86.

Post havde denne fået ordre til at mønte et beløb af 1500 dlr. i disse denninger, 48 stk. på daleren, altså 72.000 stk., af materie og prøve som de russiske »saa de lige ved rydske Slags kunde udgives og være gangbare«. De ses ikke optaget i Post's udmøntningsregnskaber, Wilcke l.c. p. 168 og 214; i hvert fald er de næppe indbefattet i de der nævnte summer af 2 skillinger.

Udmøntningsforholdet med hensyn til Post's russiske denninger ligger iøvrigt ikke helt klart. O. P. Kølle anbringer i sine tabeller p. LXII denningerne efter 4 skillinger, men før 2 skillinger, idet han blot anfører, at 48 stykker skulle veje 1 rdlr. eller 1 lod 3 quintin $3\frac{1}{2}$ ort. I kvittering af 1. marts 1628 til rentemestrene Christoffer Urne og Axel Arenfeldt for årene 1. maj 1623 - 1. maj 1625 anføres bl.a. 540 daler i russisk mønt, hver daler til 40 denninger (Kancelliets Brevbøger 1627-1629, Kbhvn. 1929, s. 347), og samme ansættelse af denningen findes i rentemesterregnskabet for 1. maj 1625 - 1. januar 1626 (ibid. s. 347-348), men dels er det ikke klart, om der herved er sigtet til de i Rusland udmøntede denninger eller til Johan Post's udmøntning, om end det første vel er mest sandsynligt, dels er det muligt, at Christian IV's denninger senere er blevet nedsat i lighed med, hvad tilfældet var med hans rytterpenge. I hvert fald anfører Prætorius, l.c. p. XXXI, at der i 1626 blev indsmeltet til udmøntning af småmønt »foruden Rytter- og Neldeblads-Penge, Russiske Denninger, hvoraf 40 Stk. er bleven beregnet paa 1 Rdlr.«, ja, allerede den 8. september 1623 modtog guldsmeden Steen Pedersen »59 Dal. à 40 Denninger udi russisk Smaamønt« til noget sølvarbejde for kongen (Bering Liisberg l.c. s. 191). Givet er det vel også, at guldsmeden ikke kunne modtage denningerne for mere end deres indre værdi.

Finindholdet af Post's »russiske denninger« må efter kongens ordre af 5. april 1619 antages at have været 0,539 g rent sølv og har således ligget ret væsentligt over de siden 1618 udmøntede 2-skillinger, der havde en finvægt af 0,438 g, men nogen tilpasning til de danske udmøntningsforhold har næppe været tilsigtet, bestemt som denningen var til udenrigsk brug. Johan Post's denninger synes endvidere at have været bedre end de af Dionis iflg. privilegium af 7. juli 1619 udmøntede denninger (enkelte, dobbelte og senere 4-dobbelte), der kun havde en finvægt af 0,433 g for en denning (Wilcke s. 215). Vægten af det i Den kongelige Møntsamling i København beroende eksemplar af den russiske denning (Schou 85) er ifl. Galsters meddelelse 0,48 g, og de sammesteds beroende 3 eksemplarer af Dionis' denning henholdsvis 0,40, 0,43 og 0,43 g, i gennemsnit altså 0,42 g, medens Wilcke s. 215 anfører bruttovægten for denne sort denning til 0,487 g (finvægt 0,433 g).

Wilcke har s. 214 opgivet størrelsen af Dionis' udmøntning i Glückstadt i 1620 til 88450 daler i 8 og 4 skillinger (4- og 2-skillinger lybsk, »ryttermønt«, »dobbelte« og »4-dobbelte« denninger). Det er muligt, at de »enkelte« denninger (Schou 80-84)

er indbefattet i denne sum af 88450 daler, der dog givet har bestået i hvert fald i ganske overvældende grad af 8- og 4-skillinger. Hvorvidt disse »ryttermønter« også har været beregnet for handelen på Rusland, er usikkert. Med hensyn til Johan Post's »enkelte« denninger er dette antaget i Myntsamlernytt, bd. 4 (1945) s. 17-20⁶⁸ under henvisning til eksemplaret i O. Bjørnstads Samling nr. 222, og herfor kunne måske tale forekomsten af det af Keder beskrevne eksemplar af denne møntsort. Derimod stiller jeg mig mere skeptisk overfor 8- og 4-skillingerne (4- og 2-schilling »ryttermønt«), der forekommer i så stort antal og ved deres adspregning såvel som ved reversens indskrift afviger langt mere fra de russiske mønter, så at det er noget vanskeligt at tænke sig, at de let skulle få indpas i Rusland⁶⁹. Christian IV's 2-schilling lybsk (ryttermønt) u.å. bør efter min opfattelse deles i 2 hovedgrup-

Fig. 32

Fig. 33

per, nemlig på den ene side mønterne Schou 49-56 og 67-70, (fig. 32) der ligesom 4-schillingerne (Schou 26-48) afviger mest fra de russiske mønter, og på den anden side mønterne Schou 57-66 og 71-79, der navnlig, hvad hesten og kronen på rytteren angår, har væsentlig større lighed i præget med de russiske udmøntninger (fig. 33). Denne sidste gruppe er sikkert den ældste og, som det synes, af noget større vægt. Galster har ladet veje Den kongelige Møntsamlings

⁶⁸ Jfr. også Småskrifter for Myntsamlere (Norsk Numismatisk Forening) nr. 7.

⁶⁹ Chr. Lange's Sammlung schleswig-holsteinischer Münzen und Medaillen I (Berlin 1908) pag. 251, viser, at antagelsen af, at de af erkebiskop Johann Friedrich prægede »Reuterpfennige« har været bestemt for Lapperne og den russiske handel, er urigtig, idet de iflg. de foreliggende akter udgjorde hovedomsætningsmidlet i erkebispedømmet, og således har forholdet sikkert også været med Fr. III af Holsten-Gottorps og Chr. IV's »ryttermønter«. Jfr. Bruno Dorfmann i Hamburger Beiträge zur Numismatik, Heft 1 (Hamburg 1947) p. 63-64, hvor det dog urigtigt antages, at også denninger med russisk skrift er slået i Glückstadt. I note 85 b anfører Dorfmann, at et i 1911/12 i Viöl ved Husum fremdraget fund, der må være nedlagt ca. 1621 og hidtil er upubliceret, indeholdt ca. 100 denninger (2 og 4 schill. lübsch), hvoriblandt nogle med russisk skrift. Som Galster har gjort mig opmærksom på, må dette fund fra Viöl (dansk: Fjolde) sikkert være identisk med det i Blätter f. Münzfreunde, Febr. 1909, sp. 4115, anførte fund, hvorom det hedder: »Ein kleinerer, vom Totengräber auf dem Friedhof zu Viöl (Schleswig) entdeckter Münzschatz kam in den Besitz des Bäckermeisters Jes Brodersen in Flensburg. Es waren vorhanden: Schleswig-Holstein, Königl. Linie. Christian IV, Reuterpfennige zu 4 Schilling lübsch o. J. 7 Stück; desgleichen zu 2 Schilling lübsch o. J. 70 Stück (3 verschiedene Stempel). Dänemark, Friederich II. Mark 1563, Christian IV. Mark 1613 u. 1615 und 12 Kron-Vierschillingstücke von 1620.« Her tales altså ikke om denninger med russisk skrift, og ved et besøg for mere end 20 år siden hos bagermester Brodersen, hvor jeg havde lejlighed til at gennemse hans møntsamling, bemærkede jeg ikke og blev heller ikke gjort opmærksom på »Reuterpfennige« med russisk skrift, hvorfor jeg må antage, at Dorfmanns bemærkning om, at sådanne var fremkommet i fundet, må bero på en misforståelse. - Brodersens samling er efter hans død indgået i Kunstgewerbemuseum i Flensburg, hvorfra det er oplyst, at der i denne samling ikke fandtes rytterpenge med cyrillisk skrift (brev af 1. oct. 1949 fra Dorfmann).

eksemplarer af de 2 grupper 2-schillinge. 13 eksemplarer af den formentlig ældste og bedste udmøntning vejede fra 0,88–1,13 g eller i gennemsnit 0,9842 g, idet dog herved er bortset fra et mispræget eksemplar af Schou 59, der kun vejede 0,66 g. 13 eksemplarer af den formentlig yngre gruppe vejede fra 0,82–1,01 g eller gennemsnitlig kun 0,9285 g. Når hensyn tages til vægtforringelse på grund af slid og iltning, kommer i hvert fald den ældste og bedste gruppe nogenlunde op på den af Wilcke beregnede bruttovægt for Dionis »dobbelte denning« (2-schilling) af 1,008 g.

Deichmans omtale (l. c. s. 299) af, at der under Christian IV er myntet adskillige penge »i Forhold med Hollandske, Portugisiske, ja, med Russiske«, tyder ikke på noget nærmere kendskab til disse denninger⁷⁰.

Wilcke har tidligere⁷¹ sat udmøntningen af Christian IV's denninger i forbindelse med forringelsen af de russiske denninger, men vistnok med urette. Da der i 1665 klagedes til den sachsiske kurfyrste over, at de ringere sorter hyppigt efterprægedes i udlandet og sattes i omløb til skade for »møntherrerne« og møntforpagterne⁷², anføres det vel, at også de russiske på grund af krigen forringede sølvmonter (dengi) blev eftermøntet af Hollænderne og Hamburgerne (ikke af Englænderne, som Wilcke skriver), men herved må være sigtet til den møntforringelse, som fandt sted i Rusland under krigen med Polen, og som i Rusland førte til kontramarkeringen (og forhøjelsen) af fremmede dalere (jefimki). I 1619 var der endnu ingen forringelse sket af de russiske småmonter, der tværtimod da har været anset som god sølvmønt, dens ringe størrelse og vægt tiltrods.

Til slut skal endnu bemærkes, at hensigten med på såvel Dionis' som på Post's denninger at anbringe bogstavet M (Schou 83–86) under møntbilledet, der fremstiller den hellige Michael, har været den at gøre ligheden med de russiske mønter, hvor M betød hovedmøntstedet Moskva, så stor som mulig. At bogstavet M ikke findes på Christian IV's »ryttermonter« (4- og 2-schilling lybsk), taler ret stærkt for, at disse 2 møntsorter – bortset måske fra Schou nr. 57–66 og 71–79 – ikke har været bestemt for handelen med Rusland, end sige for Lapperne.

⁷⁰ Ved de hollandske er måske tænkt på Løvedaleren fra 1608, ved de portugisiske naturligvis på Portugaløserne fra 1591–1593 og 1603.

⁷¹ Møntvæsenet under Christian IV og Frederik III i Tidsrummet 1625–1670 (Kbhvn. 1924) s. 35–36 med note 1.

⁷² W. Schwinkowski i Vierteljahrschrift f. Sozial- und Wirtschaftsgeschichte, Band XIV (separataftryk heraf: Die Reichsmünzreformbestrebungen in den Jahren 1665–1670 und der Vertrag zu Zinna (1916) p. 62). Ved omtalen af eftermøntningen i Hamburg er muligvis tænkt på Dionis' møntning i Glückstadt eller af Gottorpernes udmøntninger, idet lignende udmøntning i Hamburg synes ukendt.

SUMMARY

Axel Ernst: On Goldsmith, Mint-master and Mine-shareholder
Johan Post and his Coinages.

In his early days King Christian IV of Denmark (1588–1648) was much occupied with reforms of the Danish coinage. Thus we know his “golden riders” with the years 1611–1613 corresponding to the Dutch “gouden rijder”, which again were struck in accordance with the English Unit (= 4 English crowns = 20 shillings). The influence from the Netherlands with their enterprising merchants was especially of great importance. Thus in 1607 Hans Fleming was called in from Leyden and appointed mint-master in the town of Elsinore at the Sound, where he became lessee of the mint recently erected there, while the mint in Copenhagen was worked on the king’s account under the mint-master Nicolaus Schwabe. The Copenhagen goldsmith Johan Post was appointed assayer (warden) to the mint in Elsinore and acted as such a few years. After the removal of Hans Fleming’s mint to Copenhagen and his death in 1614, his son Caspar Fleming carried on the work for a year, whereupon on the 16th May 1615 Johan Post took over the work of lessee of the mint and continued in this capacity until the 18th January 1622.

Before his appointment as assayer Johan Post had been working as die-sinker at the royal mint in Copenhagen and the specie struck in 1596 on the occasion of the king’s coronation can be referred to him.—In 1596 and the following years he is further known to have cut seals for the king and for Duke Hans the Younger of Slesvig-Holsten-Sønderborg, and in the years 1602–1618 he executed various pieces of jewelry for the king.

He is mentioned in the years 1610 and 1612 as alderman of the goldsmiths’ guild in Copenhagen.

Johan Post’s mint-mark was 2 crossed swords (or mint-tools) which are to be found on a number of coins with the years 1614–1621 or undated (see survey p. 5–6 and fig. 2–20 and 22). As a supplement to the coins mentioned in H. H. Schou: *Description of Danish and Norwegian Coins* (Copenhagen 1926) a number of hitherto undescribed coins, for the most part from the author’s collection, are cited on p. 6–7. Post’s marks with the year 1614 were the result of his using an older obverse die. In the same way the 2-shilling 1621 with Post’s mark (fig. Schou 79) is presumably a mule with the use of Post’s obverse die for the shilling 1619 (Schou 140), and Post’s 4-shilling 1621 (fig. 15) is also a mule (Schou 130). Johan Post’s coinages reached a very considerable extent, see summing-up p. 8. He played an important part with regard to the coinage of the coarse 4-shillings begun in 1616 as well as with respect to the introduction of the crown-coin in 1618 and he has on the whole had great influence in the domain of coinage.

In 1620–21 a great number of coins appear with a bird as mint-mark, (fig. 21 and 23–25), which formerly was thought to be a lapwing, and in older time this mark was attributed to the mayor of Copenhagen Mikkel Vibe, but it must surely be assigned to Johan Post, without it being clear, however, why he used this new mint-mark. The mark is still to be found on a few coins from 1622 and 1623 (fig. 26), which yet must be due to the use of older dies so these coins must be regarded as mules.

In 1621 Johan Post began in a new business (salt), and in the following years

he is known to have been dealing in corn, whereupon in 1624 he got the privilege for iron-works in Norway, which till then had only been worked at the expense of the Danish king, and especially during the participation of Chr. IV in the thirty years' war in 1625 and the subsequent years his production increased considerably. He is known to have died at the end of 1628. It has not been possible to discover his birthplace and the year of his birth. He was probably born in Flensburg, presumably in the 1560's or a little later, but another supposition is to the effect that he was born in Schoonhoven at Rotterdam.

A peculiarly strange coinage owes its origin to Johan Post, namely the coinage undertaken in April 1619 at the king's expense of Russian "Denninger", that is, imitations of Russian Dengi with Russian legend. Of these only 2 slightly differing specimens are known now (Schou 85-86, fig. 23). Chaudoir, however, mentions still another specimen, which it has not been possible to find, however, and the famous Swedish numismatist Niels Keder in 1700 published a specimen also unknown nowadays (fig. 30). The minting of the Russian "Denninger" was due to the king's interest in the mountain Laplanders living in the northern part of Norway and moreover, no doubt, in the trade with Russia, but the quantity was rather inconsiderable (presumably 72000 pieces). Shortly after, the 7th July 1619, the Portuguese jew Albert Dionis in Gluckstadt obtained permission to strike single (fig 27-28 and 31) as well as double and quadruple "Denninger". While the single "Denninger" no doubt also were struck with a view to the trade with Russia, this is hardly the case with regard to the double and quadruple ones, which besides were imitated in the archbishopric of Bremen and at the residence of the dukes of Holsten.